

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA ANADOLU'DA “AMERİKAN MANDASI” MESELESİ VE AMERİKAN KAMUOYUNA ETKİLERİ

Ceyhun ÖĞRETEN*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşından sonra Almanya ve Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan milletlere, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi kapsamında uygulanması planlanan manda statüsü Anadolu'da Amerika Birleşik Devletleri'ne verilmesi planlanmıştır. Bu kapsamda, Paris Barış Konferansı ile Başkan Wilson tarafından görevlendirilen Heyetler, Anadolu'da araştırmalarda bulunmuştur. Barış görüşmelerinin başından beri Anadolu'da uygulanması planlanan manda statüsüne karşı olan Amerikan kamuoyu, Kongreyi de etkileyerek manda tasarısının reddedilmesine katkıda bulunmuştur. Bu makalede, Amerikan kamuoyunun “Türk Sorunu” ve “Türk Barışı” olarak ele aldığı manda meselesine yönelik tartışmalar ele alınmıştır. Amerikan kamuoyu özelde Ermenistan üzerinden başlayan manda statüsü tartışmalarına bakış açısı ve konunun Anadolu'nun tamamı ve İstanbul mandası tasarısına nasıl dönüştüğü incelenecektir. Bu kapsamda, dönemin Amerikan basını, iktidar ve muhalefetin meseleye yaklaşımları ve ayrıca Amerika-Müttefik ilişkilerinin tahlil edilmesi planlanmaktadır. Amerikan Dış ilişkileri belgeleri (The Foreign Relations of the United States (FRUS), Amerikan süreli yayınları, dönemin bürokrat ile siyasetçilerinin yazdığı eserler ve diğer telif-tetkik eserlerden istifade edilerek oluşturulan bu çalışmanın Milli Mücadele dönemi ve Türk dış politikası tarihi literatürüne katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Amerika, Manda, Anadolu, Ermenistan, Kamuoyu

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: ogretenceyhun@gmail.com

AFTER THE FIRST WORLD WAR, "AMERICAN MANDATE" ISSUE IN ANATOLIA AND EFFECTS ON AMERICAN PUBLIC

ABSTRACT

It was planned that the mandate status planned to be implemented within the framework of the League of Nations Agreement to the nations separated from Germany and the Ottoman Empire after the First World War would be given to the United States in Anatolia. In this context, the Paris Peace Conference and the delegations commissioned by President Wilson have been found in research in Anatolia. The American public, who has been opposed to the banquets planned to be implemented in Anatolia since the beginning of the peace talks, has contributed to the rejection of President Wilson's mandate design by influencing the American Congress. In this article, it will be examined how American public opinion refers to the debate on the mandate status, which started in particular through Armenia under the name of "Turkish Question", and how it turned into the whole of Anatolia and the Istanbul mandate. In this context, it is planned that American press, power and opposition approaches in the period and American-Allied relations will be analyzed. It is expected that this work, which is made up of the documents of American Foreign Relations (FRUS), American periodicals, works written by bureaucrats and politicians of the period and copyrighted works, is expected to contribute to the history of National Struggle and Turkish foreign policy.

Keywords: America, Mandate, Anatolia, Armenia, Public Opinion

Giriş

Manda sözcüğü siyasi ve tarihsel anlamda dünya literatürüne Birinci Dünya Savaşı sonrası az gelişmiş ülkelerden, kendi kendini yönetemeyecek düzeyde olanların bağımsızlıklarını kazanıncaya kadar Milletler Cemiyeti sözleşmesi uyarınca büyük devletlerce yönetilmesine verilen statü (vekillik) olarak tanımlanmaktadır.¹ Söz konusu kavram Latince "mandatum", Fransızca "mandat" kökünden gelmektedir.² Uluslararası Hukuk açısından ise devlet niteliğini kazanamamış, belirli toplumsal ve siyasi örgütlenme düzeyine ulaşamamış ülkelerin başka bir ülkenin tam ve münhasıran egemenliği altına giren *devlet niteliği kazanamamış insan toplulukları* başlığı

¹ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1619 ve Metin Ayışığı, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004, s. 7.

² Kadir Kasalak, **Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 11.

altında değerlendirilmekte olup, vekâletle yönetilen ülkeye *manda ile yönetilen ülke*(*mandate, mandat*) adı verildiği belirtilmektedir.³

Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Dünya Savaşına 1917 Nisan ayında İngiltere ve Fransa yanında dâhil olmuş ve savaşın kaderini değiştirerek İtilaf Devletleri lehine sonuçlanmasına neden olmuştur. Savaş sonunda kurulacak yeni düzene dair ilk adım Başkan Woodrow Wilson tarafından 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan Kongresine yaptığı konuşma ile atılmıştır.⁴ Wilson'un *on dört maddelik* bu tasarısında; gizli diplomasinin engellenmesi, arazi ilhaklarının önüne geçilmesi, cezalandırıcı nitelikli tazminatların uygulanmaması, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı (self-determinasyon)⁵, silahların azaltılması, milletler arasındaki ekonomik engellerin kaldırılması ve daha sonra manda statüsünün hukuki dayanağını teşkil edecek Milletler Cemiyeti'nin kurulması konusunda görüşler yer almıştır.⁶ Wilson'a göre büyük devletler küçük devletlere hükmetmemeli ancak kendi kendilerini idare edecek seviyeye gelinceye kadar kurulacak Milletler Cemiyeti'nin tayin edeceği devletin mandası/vekâleti altında idare edilmesi gerektiğini savunmuştur.⁷

Birinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte kaybeden ülkelere uygulanacak barış şartlarının görüşülmesi ve yeni kurulacak güçler dengesinin tesisi amacıyla toplanması kararlaştırılan barış konferansının, Fransız

³ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, 181-183.

⁴ Laurance Evans, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 80. On Dört Noktanın Osmanlı ile ilgili 12'nci maddesi şöyledir: "*Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü parçasının egemenliğini sağlanmalı fakat bugün Türkiye'nin yönetiminde bulunan öteki uluslara kesin ve her türlü kuşkudan uzak bir yaşama güvenliği ve kendi gelişmelerini istedikleri gibi yürütecek kesin ve engelsiz fırsatlar olanağı verilmeli, Çanakkale Boğazı bütün ulusların gemilerine ve ticaretine uluslarca sağlanacak güvenlik altında sürekli olarak açık bulundurulmalıdır.*" Wilson'un on dört ilkesinin İngilizce metni için bakınız: Robert Lansing, **The Peace Negotiations Personal Narrative**, Houghton Mifflin Company, New York, 1921, s.315-317.

⁵ Başka bir ülkenin veya halkın maddi menfaatine veya faydasına dayanarak değil, doğrudan ilgili halk tarafından özgürce kabul edilmesi esasına dayanma. (R. S. Baker and W. E. Dodd, **Woodrow Wilson, War and Peace: Presidential Messages, Public Papers, V.II**, New York, 1927, s. 233.)

⁶ Allan Nevins ve Henry Steele Commager, **Amerika Birleşik Devletleri Tarihi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 463. Wilson'un On Dört Maddesi İtilaf Devletlerinin kendi aralarında yaptığı gizli anlaşmalara engel teşkil etmiş ve İtilaf liderleri on dört prensibe muhalefet eden davranışlarda bulunmuşlardır. Örneğin Clemanceau "*Yüce Tanrı bile sadece on emirle yetindi, onlara yenilerini eklemek için uğraşmak niye?*" gibi sözlerle eleştirmiştir. (James L. Gelvin, **Modern Orta Doğu Tarihi 1453-2015**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 221.)

⁷ Mine Erol, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, İleri Basımevi, Giresun, 1972, s. 3.

bürokrasisinin başarısı⁸ sayesinde Paris'te toplanması kararlaştırılmış⁹ ve ilk toplantı 12 Ocak 1919 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹⁰ Başkan Wilson önderliğindeki Amerikan heyeti 13 Aralık 1918 tarihinde Fransa'nın Brest limanına varmış¹¹ ve büyük sevgi gösterileri ile karşılanmıştır.¹² Başkan Wilson burada yaptığı konuşmada konferansa delege olmak için değil Milletler Cemiyeti'nin kurucusu olarak katıldığını ve self-determinasyon ilkesinin sağlayıcısı olduğunu söylemiştir.¹³

Paris Barış Konferansı'nın toplanma amacı yenilen devletlerle barış anlaşmalarını imzalatarak bu ülkelerden ayrılan milletlerin statülerini belirlemek, Yakın Doğu ve özelde "*Türk Sorununu*" çözmek olsa da Konferans öncelikli olarak Avrupa ile ilgili sorunlar ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁴

Müttefikler, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi çalışmaları esnasında manda statüsü ile ilgili olarak İngiliz Güney Afrika Başkanı General Smuths'un Aralık 1918 yılında yayınladığı broşür ışığında, toprak ilhakı olmadan manda statüsünü oluşturmayı hedeflemişlerdir.¹⁵ Manda statüsünün uygulanabilmesi için olmazsa olmaz Milletler Cemiyeti sözleşmesi 1919 Ocak-Nisan ayı içinde *On'lar Konseyi* tarafından tartışılmış¹⁶ ve 28 Nisan 1919 tarihinde kabul

⁸ E.J.Dillion, *The Inside Story of The Peace Conference*, Harper and Brothers Publishers, New York,1920, s. 2.

⁹ H.W.V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris*, Institute of International Affairs, London, 1920, s.241.

¹⁰ C.T. Thompson, *The Peace Conference Day By Day* Bertano's Publishers, New York, 1920, s. 94. 13 Ocak tarihinde Japonya'da görüşmelere katılmıştır. (Temperley, *age*, s.247.)

¹¹ *The Sunday Star*, 15 Aralık 1918.

¹² *The Arizona Republican*, 15 Aralık 1918 ve *The Bisbee Daily Review*, 15 Aralık 1918.

¹³ Lansing, *a.g.e.*, s. 28. Ancak Wilson'un konuşmalarındaki taahhütlerin geçersizliğini Amerikalı diplomat Robert Lansing daha sonraki süreçte eleştirmiş ve self-determinasyon ilkesinin uygulanamayacağını ve bu sözün talihsiz bir umut olduğunu belirtmiştir. (Margaret MacMillian, *Paris 1919, Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 20.) Hatta konferans ilerlemeye başlayıp bazı sıkıntılar ortaya çıkmaya başlayınca, ilkenin gerçekliğini Wilson da eleştirmeye başlamıştır. (Erol, *a.g.e.*, s. 12.) Başkan Wilson, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili madde aleyhinde verilen kararlara Hint Müslümanlarınca gösterilen tepkilere karşılık prensiplerin ilan edildiği zaman durumun şimdikinden çok farklı olduğunu söylemiştir.

¹⁴ Sedef Bulut, "*Paris Barış Konferansı*", E.Semih Yalçın (Ed.) *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, (159-166) Berikan Yayınevi, Akara, 2011, s. 160-161.

¹⁵ Paul. C.Helmreich, *Sevr Entrikaları-Büyük Güçler Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 18.

¹⁶ Milletler Cemiyeti ile ilgili *On'lar Konseyi* görüşmeleri için bakınız: The Foreign Relations of the United States (FRUS), *The Paris Peace Conference 1919, III, The Council of Ten Minutes of Meeting January 12 to February 14, 1919* ve FRUS, *The Paris Peace Conference 1919, III, The Preliminary Peace Conference: Minutes of the Plenary*

edilmiştir.¹⁷ Milletler Cemiyeti sözleşmesinin Manda statüsünü belirleyen 22'nci maddesinde Osmanlı İmparatorluğu bölümünde, önceden İmparatorluğa bağlı bulunan bazı toplulukların bir gelişme derecesine ulaştıkları ancak kendi kendilerini yönetecek düzeye erişinceye kadar bir mandater gücün yardımına bağlı olmak üzere bağımsızlıklarının verilebileceği ve mandaterin seçiminde bu ülkenin isteklerinin göz önünde tutulması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸

Manda statüsü tartışmaları Ocak ayı boyunca devam etmiş ve 30 Ocak 1919 tarihinde üç sınıfa ayrılmıştır.¹⁹ Bu üç sınıf şöyle tarif edilmektedir. A sınıfı mandalar: Nüfusu uygarlaşmış ancak örgütlenememiş toplulukların düzgün bir şekilde örgütlenebilmesi için bir yüzyılın geçebileceği milletler için manda. Örneğin Arabistan. Bu memleketlerin mandası ile yamyam kolonilere uygulanacak manda arasında fark olduğu belirtilmiştir. B sınıfı mandalar: Muhtemel mandacısından çok uzakta bulunan Tropikal Koloniler. Yeni Gine gibi. Bu kolonilere açık kapı siyaseti dâhil manda statüsünün prensipleri tam olarak uygulanacaktır. C sınıfı mandalar: Mandacı olacak güce yardım edecek güçlere uygulanacak manda statüsü.²⁰ Kısacası manda statüsü Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan milletler, Almanya'dan ayrılacak Afrika Kolonileri ile mandacı devletlerin yasalarına göre yönetilecek devletler için oluşturulmuştur.²¹ Böylece Başkan Wilson'un on dört noktasının 12'nci maddesi ile Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 22'nci maddesi birbiriyle örtüşmüş ve Wilson amacına ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Amerikan kamuoyunun "Türk Sorunu" ve "Türk Barışı" olarak ele aldığı manda meselesine yönelik tartışmalar ele alınmıştır. Amerikan kamuoyu özelde Ermenistan üzerinden başlayan manda statüsü tartışmalarına bakış açısı ve konunun Anadolu'nun tamamı ve İstanbul mandası tasarısına nasıl dönüştüğü incelenecektir.

Sessions, 1919 (Bu görüşmelerde ilk önce 19'uncu madde olarak planlanan manda statüsü, 10-11 Nisan tarihlerinde yapılan değişiklikler ile 22'nci madde olarak belirlenmiştir.)

¹⁷ Kasalak, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁸ FRUS, **The Paris Peace Conference 1919, III, The Preliminary Peace Conference: Minutes of the Plenary Sessions, 180.0201/5, 28 Nisan 1919**, s. 328. Milletler Cemiyeti Anlaşmasının 22'nci maddesinin İngilizcesi için bakınız: Lansing, **a.g.e.**, s. 310

¹⁹ Howard, **a.g.e.**, 220.

²⁰ FRUS, **The Paris Peace Conference 1919, III, The Council of Ten Minutes of Meetings January 12 to February 14, 180.03101/24 BC-17, 30 Ocak 1919**, s. 786. Söz konusu madde kapsamında mandaya konu alanın büyüklüğü 1.132.000 km² olarak belirlenmiştir.(Herbert Hoover, **The Ordeal of Woodrow Wilson**, New York, 1961, s.2.)

²¹ Ayışığı, **a.g.e.**, s. 9.

1. Anadolu Amerikan Mandası Meselesinin Paris Barış Konferansı'nda Tartışılması ve Kamuoyunun Bakışı

Paris Barış Konferansı toplandığında Sovyet Rusya hariç tüm İtilaf devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında hemfikir olmuştur.²² *On'lar Konseyi*'nin²³ ilk toplantılarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınacak bölgelerin nasıl yönetileceği konusu gündeme gelmiş, bu toprakların Avrupa güçlerine katılması yerine manda sistemi adı altında Milletler Cemiyeti sorumluluğunda yönetilmesi kararlaştırılmıştır.²⁴

Wilson'un *On Dört Noktası* bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan topluluklara manda statüsünün uygulanabileceğini değerlendiren Amerikan basını Türklerin çoğunlukta olduğu Türk topraklarının bir kısmında Amerika'nın bir mandayı üstlenebileceği öngörülmüştür. Örneğin, *The Sunday Star* gazetesi Milletler Cemiyeti ve manda statüsü tartışmaları ile ilgili haberinde Amerikan manda planlarının kabul edildiğini belirtmiştir.²⁵ Osmanlı eski Amerikan Büyükelçisi *Morgenthau*'nun sözlerine yer verilen bir haberde Boğazların tarafsızlaştırılması gerektiğini belirttikten sonra bölgede bir manda statüsü kurulabilmesi için iki savaş gemisi ve bir deniz alayının yeterli olacağını, eğer Amerika, Anadolu'nun tamamında bir mandayı kabul ederse bütün uluslara Rus ticaretinden adil bir şans verebileceğini aktarmıştır.²⁶

Başkan Wilson'un manda politikası Cumhuriyetçi Parti tarafından aynı ilgi ve sevinçle karşılanmamıştır. Iowa'nın Cumhuriyetçi Senatörü *Albert B. Cummins* Milletler Cemiyeti taslağının değiştirilmesi gerektiğini savunduğu beyanatında manda ile ilgili olarak "*teslimiyetin doruk noktası*" değerlendirmesinde bulunarak mandaya ilişkin hükümleri ağır bir şekilde eleştirmiş ve Amerika'yı olumsuz yönde etkileyeceğini savunmuştur.

"Bu madde sadece kendi içinde kötü değil, anayasa altındaki güçlerimizin en büyük ihlalidir. İlke Türkiye'ye uygulanarak resmileştirilmiştir. Şüphesiz, fetih yoluyla toprak elde etme hakkına sahibiz ve satın alma yoluyla onu elde etme hakkına sahip olduğumuz da açıktır, ancak Türk topraklarını fethetmedik,

²² Harry N. Howard, *The Partition of Turkey, A Diplomatic History 1913-1923*, New York, 1966, s. 218.

²³ *The Richmond Times Dispatch*, 27 Aralık 1918 ve *New-York Tribune*, 29 Aralık 1918. **On'lar Konseyi**; **ABD**: Woodrow Wilson, Robert Lansing, **Birleşik Krallık**: Lloyd George, A.J.Balfour, **Fransa**: Georges Clemenceau, Monsieur Pichon, **İtalya**: V.E.Orlando, Baron Sanino, **Japonya**: Marquis Saionji, Baron Makino. (Temperley, a.g.e., s.497.)

²⁴ Paul. C.Helmreich, *Sevr Entrikaları-Büyük Güçler Maşaları, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 18.

²⁵ *The Sunday Star*, 2 Şubat 1919.

²⁶ *The Sun*, 12 Şubat 1919 ve *The Wheeling Intelligencer*, 12 Şubat 1919.

toprakları için bir ödeme yapmadık. Bu görevin yıllık maliyeti bir milyar doları aşacaktır. Düşünmek bile saçmadır. Böyle bir öneri Amerikan halkına sorulduğunda, oybirliği ile tüm bunları reddedecektir."²⁷

İzmir'in işgali kararını²⁸ İtalyan Başbakan Orlando'ya kabul ettiren *Üç'ler Konseyi* 13 Mayıs günü Anadolu'da manda yönetimine verilecek yerler, etki alanları ve İtalyan isteklerini tartışmaya başlamıştır.²⁹ Lloyd George; Ermenistan ve İstanbul'un Amerika, Kuzey Anadolu'nun Fransa, Güney Anadolu'nun İtalya ve Başkan Wilson'un işaret ettiği bölgenin ise Yunanistan tarafından manda altına alınmasını önermiştir.³⁰ Başkan Wilson 14 Mayıs tarihli oturumda Amerikan Senatosunun onayı ile İstanbul ve Boğazlar ile Ermenistan mandasının Amerika tarafından kabul edilebileceğini açıklamış,³¹ teklif *Dört Büyükler*³² tarafından kabul edilmiştir.³³

Grand Forks Herald gazetesi Paris'te sunulan önerilerin *Dört'ler Konseyince* kabul edildiğini,³⁴ *The Daily Gate City The Constitution-Democrat* gazetesi mandacı kuvvetlerin asker temin etmeye bile başladıklarını duyurmuştur.³⁵ *The Evening Star* ise Anadolu'nun biri Yunanistan'a diğeri ise Amerikan mandasına verilecek iki parçaya bölüneceğini ve Türklerin Avrupa'dan atılacağını değerlendirmişlerdir.³⁶ *New-York Tribune* gazetesi mandanın Amerika'ya getireceği mali ve askeri yüke dikkat çekerek en az 50-100 bin kişilik bir orduya ihtiyaç duyulacağını aktarmıştır.³⁷

²⁷ *The Washington Times*, 26 Şubat 1919.

²⁸ FRUS, *The Paris Peace Conference 1919, IV, The Council of Ten: minutes of meetings February 15 to June 17, 1919* 180.03401/145 IC-181C, 6 Mayıs 1919, s. 484.

²⁹ Venizelos'un talep ettiği alan ile Paris Barış Konferansı tarafından uygun görülen Yunan çizgisi için bakınız: Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi II.Cilt Batı Cephesi I.Kısım*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.191.

³⁰ FRUS, *The Paris Peace Conference 1919, V, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919, 180.03401/101 CF-10A, 13 Mayıs 1919*, s.581-583.

³¹ FRUS, *The Paris Peace Conference 1919, V, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919 180.03401/13 CF-13-A, 14 Mayıs 1919*, s. 616. Aynı oturumda İzmir'in işgal kararı doğrultusunda İzmir ve Ayvalık'ın Yunanistan'a, Makri-Çukurova hattı boyunca Güney Anadolu'nun İtalyan mandasına, Türklere verilecek alan dışındaki Anadolu topraklarının ise Fransa'ya verilmesi *Üç'ler Konseyi* tarafından İtalya'ya teklif edilmiştir. (Aynı eser, s. 616-620.)

³² Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve İtalya.

³³ FRUS, *The Paris Peace Conference 1919, V, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919, 180.03401/13 CF-13-A, 14 Mayıs 1919*, s. 622.

³⁴ *Grand Forks Herald*, 17 Mayıs 1919.

³⁵ *The Topeka State Journal*, 17 Mayıs 1919

³⁶ *The Evening Star*, 18 Mayıs 1919. Padişahın, Konya ya da Bursa'nın başkent olacağı orta Anadolu civarında küçük bir bölgeye gönderilecektir. (*New-York Tribune*, 18 Mayıs 1919.)

³⁷ *New-York Tribune*, 22 Mayıs 1919.

İstanbul ve Ermenistan mandasının Amerika'ya verilmesi planları aynı zamanda Wilson'un talebi doğrultusunda Türklerin, Padişah'ın ve hilafetin İstanbul'dan çıkarılmasına yönelik tartışmaları da beraberinde getirmiş ancak bu tasarıya Hint Müslümanlarından ciddi itirazlar gelmiştir.³⁸ 17 Mayıs tarihli oturuma bir takdim sunan Hint Müslümanları, Almanların Berlin'den Avusturyalıların Viyana'dan çıkarılması gündemde değilken neden konseyin Türkleri çıkarmaya çalıştığını sorgulamış, Türklerin İstanbul'da kalmasını istemiş³⁹ ve Türklerin yaşadıkları coğrafyada self-determinasyon ilkesinin uygulanması gerektiğini dile getirerek⁴⁰ barış şartlarında yenileme talebinde bulunmuşlardır.⁴¹ *The Sunday Star* gazetesi Hint Müslümanları tarafından dile getirilen rahatsızlığı göz önünde bulundurarak İstanbul ile ilgili tartışmanın dini bir savaşa sebebiyet verebileceği hatırlatmasında bulunmuştur.⁴²

Amerikan basını, Hint Müslümanlarının rahatsızlığının, İngilizlerin politikasında zorunlu bir değişime neden olabileceğini değerlendirmiş ve Lloyd George'un İstanbul'un Türklerde kalmasına yönelik barış konferansının perde arkasında planlar yaptığını iddia etmiştir. *New-York Tribune*, bu planları eleştirdiği haberinde Amerika'nın "*Türkiye Sorununda*" Müttefiklerce desteklenmeyeceğini ve ayrıca Osmanlı toprakları ile ilgilenmenin Amerika için Monroe Doktrininden⁴³ ayrılma anlamı taşıdığını belirtmiş ve Türklerin İstanbul'da kalması durumunda mandanın İngiltere tarafından yerine getirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁴

Lloyd George, 21 Mayıs tarihli oturumda İngiliz menfaatlerini düşünerek⁴⁵ Amerika'nın sadece İstanbul ve Ermenistan mandasını üstlenmesini teklif etmiş, boğazların kontrolünü teklife dâhil etmemiştir.⁴⁶ Wilson ise bu teklife mesafeli yaklaşarak manda konusunda çalışacaklarını bildirmiştir.⁴⁷ Ayrıca Lloyd George,

³⁸ Howard, a.g.e., s. 233 ve *The Washington Times*, 18 Mayıs 1919.

³⁹ *The Evening Star*, 20 Mayıs 1919 ve *New-York Tribune*, 22 Mayıs 1919

⁴⁰ FRUS, *The Paris Peace Conference 1919, V, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919, 180.03401/18 CF-18, 17 Mayıs 1919*, s. 690-701.

⁴¹ *The Sun*, 20 Mayıs 1919.

⁴² *The Sunday Star*, 20 Mayıs 1919.

⁴³ 1817 yılında Amerikan Başkanı seçilen James Monroe'nun 1823 yılında Kongre'de yaptığı konuşmadır. Doktrinde, Avrupa'nın batı yarım küresinde yeni uydu ülkeler olmasını yasaklamak amacıyla güden kolonizasyonu reddeden düşünce ile Avrupa'nın Yeni Dünya uluslarının içişlerine onların bağımsızlığını tehdit edecek bir şekilde müdahale edemeyeceğini ilan eden karışmazlık düşüncesidir. (Nevins ve Commager, a.g.e., s.198.)

⁴⁴ *New-York Tribune*, 6 Mayıs 1919.

⁴⁵ John A. De Novo, *American Interests and Policies in The Middle East (1900-1939)*, University of Minnesota Press, Minnesota, 1963, s.118.

⁴⁶ Howard, a.g.e., s. 234-235.

⁴⁷ FRUS, *The Peace Conference Vol.V, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919, 180.03401- CF-21/ 21 May 1919*, s.756-760.

Amerika'nın mandayı kabul etmemesi durumunda Padişah'ın kontrolünde bir ülke öngördüğünü açıklamıştır.⁴⁸ Wilson prensipte kabul ettiği manda statüsü konusunda kesin karar vermek istememiş ve 27 Haziran tarihinde ülkesine dönmüştür. Başkan Wilson ayrıldıktan sonra manda konularıyla ilgilenmek üzere *Herber Hoover*'ı görevlendirmiştir.⁴⁹

İngilizlerin teklifi üzerine kamuoyunda hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmeler dikkat çekmektedir. *The Sun* gazetesi Başkan Wilson'un, İngilizlerin teklifine yönelik olarak Amerikan Kongresinde manda konusunun onaylanmama ihtimalini *Dört'ler Konseyi'ne* hatırlattığını ve bu durumda İstanbul'da “uluslararası bir yönetim” ya da *Büyük Güçlerin* onayladığı bir “*Yunan Mandası*” önerdiğini duyurmuştur.⁵⁰

New-York Tribune gazetesinde *Frederick Moore*, Amerikan mandasına yönelik kesin bir kararın verilmediğini aktardığı yazısında Başkan Wilson'un Amerikan kamuoyunu manda konusunda ikna edemeyişinin İstanbul'un Boğazlara yerleşme konusundaki başarısızlığa neden olduğunu iddia etmiştir.⁵¹

Bazı basın organları ise Ermenilerin, Amerikan mandasını Türklerin hala bölgede söz sahibi olacağı iddiasıyla istemediklerini açıklamıştır.⁵² *New-York Tribune* gazetesinde Ermeni Ulusal Delegasyonunun Amerika temsilcisi *Miran Sevasly*, manda düşüncesinin Anadolu'da sürtüşmeye yol açacağını ve planın tümünün yıkılabileceğini iddia etmiştir.⁵³

The Sun gazetesinde röportajı yayınlanan Amerika'nın eski Avusturya Büyükelçisi *Frederic Courtland Penfield*, Türklerden en ağır alacaklılar konumundaki Fransa ve İngiltere'nin *Sam Amca'nın*⁵⁴ Osmanlı

⁴⁸ Aynı eser, s. 769-770.

⁴⁹ Kasalak, a.g.e., s. 80.

⁵⁰ *The Sun*, 25 Mayıs 1919.

⁵¹ *New-York Tribune*, 25 Mayıs 1919.

⁵² *The Sun*, 25 Mayıs 1919.

⁵³ *New-York Tribune*, 25 Mayıs 1919.

⁵⁴ Sam Amca, Amerika Birleşik Devletlerinin popüler sembolü olan genellikle uzun beyaz saç ve çenede uzun top sakallı, kuyruklu bir ceket, yelek, uzun şapka ve çizgili pantolon giymiş bir karikatür figürü ile temsil edilmektedir. Görünüşü Amerikan folklorundaki iki sembolik figürden türetilmiştir. Bu semboller, Amerikan Devrimi sırasında Amerikan sömürgeleri için İngilizlerden ilham alan bir takma ad olan Yankee Doodle ve kırsal bir Amerikan zekası olan Brother Jonathan'dır. Tartışmalı olmasına rağmen, Sam Amca'nın kökeninin, genellikle “Sam Amca” Wilson olarak bilinen Samuel Wilson adında bir işadamı ile ilişkilendirilir. 1812 Savaşı sırasında orduyu temin ettiği sığır varilleri, devlet mülkiyetini göstermek için “ABD” olarak damgalanmıştır. Bu uygulamanın Amerika Birleşik Devletleri için Sam Amca takma adının yaygın kullanılmasına yol açtığı ve 1961'de Kongre tarafından geçirilen bir karar üzerine ulusal sembolün isminin “Uncle Sam” olarak kabul edildiği belirtilmektedir. (<https://www.britannica.com>)

İmparatorluğu'ndan geriye kalanların sorumluluğunu üstlenmesinden, toprakları paylaşmasından ve enkazı dışarı çıkarmasından memnun olduklarını belirterek *Sam Amca'yı* Anadolu'da görmek istemediğini söylemiştir. Ancak Amerika'nın Ermenistan'ın bağımsız yaşamasını isteyen devletler adına Ermenistan bağımsızlığını garanti altına alan(mandasını değil) Hristiyan bir devlet olması gerektiğini ve Osmanlı kalıntılarıyla uğraşmamasını öğütlemiştir.⁵⁵

Yakın Doğu ile ilgili makaleleri ile tanınan *Frank H. Simonds* "Konferansın Yapbozu" olarak tanımladığı İstanbul ile ilgili en uygun çözümün Amerika'nın mandayı üslenmesi olduğunu belirtmiştir. Ermenistan mandasının fazlasıyla sorun teşkil ettiğini ve yeni bir ülke kurmanın tüm zorluklarının Amerika'ya bırakılacağını söylemiştir. Türklerin kendilerini yönetemediğini ve bölgenin bölünmesi durumunda ortaya çıkacak mali sıkıntılara Amerika'nın da dâhil olacağını belirterek Amerika bile olsa böylesine zor ve tehlikeli bir görevi yapamayabileceğinin unutulmaması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶

The Sun gazetesi Anadolu'daki nüfus bilgilerini tartıştığı yazısında Anadolu'da içi içe geçmiş ırklar arasındaki çatışmaların self-determinasyon ilkesinin uygulanmasına imkan vermediğini, Ermenistan olarak bilinen vilayetlerde Ermeni nüfusunun sadece yüzde 25 ila 60 aralığında kaldığını geri kalan nüfusun Kürt, Türk ve Rumlardan oluştuğunu aktarmıştır.⁵⁷ Tüm ulusların işgallerden rahatsız olduklarını self-determinasyon ilkesinin uygulanamayacağını belirtmiş ve en iyi çözümün Amerika'nın mandayı kabul etmesi olduğunu aktarmıştır. "Amerika adaletli görünümüyle üstüne düşen sorumluluğu almalıdır."⁵⁸

The Evening Star gazetesi *Oliwer Owen Khun* imzasıyla yayınladığı makalede manda tartışmalarının çok anlamlı olmadığını Amerikan Kongresi onayı olmadan Amerika'nın mandayı zaten kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Khun, Doğu Sorununun tek bir ülke ile çözülemeyeceği imasında bulunarak tüm Müttefikleri göreve çağırmıştır.⁵⁹

⁵⁵ *The Sun*, 7 Haziran 1919.

⁵⁶ *The Evening Star*, 8 Haziran 1919.

⁵⁷ Gazete sadece Ermenistan'da değil mandası düşünülen bölgelerde nüfus oranlarının self-determinasyona engel teşkil edeceğini belirtmiştir. İzmir'de Yunanistan'a verilecek yerlerde nüfus sadece yüzde 45'in Yunanlı olduğunu, Trabzon'da ise Ermeniler, Türkler, Rumlar ve Lazların dağılımının eşit olduğunu açıklamıştır.

⁵⁸ *The Sun*, 9 Haziran 1919.

⁵⁹ *The Evening Star*, 16 Haziran 1919.

New-York Tribune gazetesinde Mustafa Kemal Paşa komutasında bazı generallerin Padişah'ın İstanbul'dan çıkarılacağı haberi üzerine ayaklandıkları, bu hareketlerin önüne geçilebilmesi için Amerika'nın İstanbul mandasını kabul etmesinin çok kritik olduğunu aktarmıştır.⁶⁰ *The Evening Star* gazetesinde *Paul Scott Mowrer* ise zararsız ve sakin bir ırk olan Türklerin zaten Amerika mandasını istediğini iddia etmiştir.⁶¹ *The Sun* gazetesi Mustafa Kemal'in, hiçbir yabancı kontrol istemediğini ancak Milletler Cemiyeti'nin garantisi altında işbirliğine itirazı olmayacağını aktarmıştır. Gazete, Başkan Wilson'un "*Türkiye Sorununa*" yönelik bir ay içinde etkili müdahale edileceğine yönelik vaadinin uygulamayışının Avrupa tarafından ayıklanmaya sebep olarak gösterildiği belirtmiştir.⁶²

2. Manda Statüsünün Uygulanmasına Yönelik Görevlendirilen Araştırma Heyetlerine Amerikan Kamuoyunun Bakışı

2.1. King-Crane Heyeti ve Manda Bölgesini Genişletme Önerisi

Mayıs ayında taslağı belirlenen Osmanlı İmparatorluğu topraklarında uygulanacak manda statüsü hakkında daha somut bilgiler elde edilerek değerlendirme yapılması, hem ekonomik hem de askeri durumun incelenmesi maksadıyla mandaya konu bölgelere araştırma heyeti gönderilmesi 20 Mart tarihinde kabul edilmiştir.⁶³ Bu bilginin duyulmasına müteakip Amerikan basını Amerikalı Charles R. Crane ile İngiliz Henry C. King'in isimlerinin bölgedeki durumu araştırmak için gönderilecek komisyon için geçtiği⁶⁴ ve diğer Müttefik ülkelerin üye göndermeyeceği duyurulmuştur.⁶⁵

Paris Barış Konferansı tarafından görevlendirilen King-Crane heyeti Haziran ayında Anadolu, Arap ülkeleri, Suriye, Filistin, İstanbul ve Ermenistan mandası ile ilgili araştırmalar yapmak üzere İstanbul'a gelmiştir.⁶⁶ Türk protestoları altında araştırmalarını tamamlayan heyet⁶⁷ otuz dokuz Asya

⁶⁰ *New-York Tribune*, 13 Temmuz 1919.

⁶¹ *The Evening Star*, 1 Ağustos 1919.

⁶² *The Sun*, 16 Ağustos 1919.

⁶³ FRUS, *The Peace Conference Vol.V, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919, 180.03401- IC-163A 20 Mart 1919*, s.1-14.

⁶⁴ *The Omaha Dially Bee*, 7 Nisan 1919.

⁶⁵ *The Sun*, 15 Nisan 1919. Heyet 24 Nisan tarihinde Paris'ten ayrılmıştır. (*The Chattanooga News*, 24 Nisan 1919)

⁶⁶ Orijinal adı *The American Section of the International Commission on Mandates in Turkey* olan King -Crane Heyetinin görevleri ve için bakınız: FRUS, *The Peace Conference Vol. XII, The American Section of the Interntional Commission on Mandates in Turkey (The King-Crane Commission) 181.91/49 SM-140*, s. 745-747.

⁶⁷ *The Evening Star*, 17 Ağustos 1919.

ülkesini ziyaret etmiş, 1.200'den fazla köy temsilcisi ile görüşmüş⁶⁸ ve 28 Ağustos tarihinde Paris'e dönmüştür. Basın, heyetin gittiği her yerde, büyük heyetler tarafından karşılandığını ve her birinin Amerika'ya olan isteklerini iletmeye hevesli olduklarını ve Crane'in bu ilgiden etkilendiğini belirtmiştir. “Anadolu, Amerika'ya öyle bakıyor ki orada düzen ve barış getirmeye yardım etmeyi reddederek o bölgedeki insanları hayal kırıklığına uğratmak üzücü olacaktır.”⁶⁹

Heyet, hazırladığı raporu Paris'e götürmüş ancak Türk barışı yapılcaya kadar açıklanması uygun görülmemiştir. Raporun içeriğinde Ermenistan mandası, tasarlanan Türkiye'den ayrı bir İstanbul Devleti, kurulacak Türkiye için mandacı bir güç bulunması, İzmir'e özerklik verilmesi ve tüm bunları kapsayacak genel bir manda kurularak bunun Amerika'ya verilmesi önerilmiştir.⁷⁰ Amerikan basını, raporun, Suriye, Mezopotamya ve Arap olmayan ve Türkçe konuşan yerler başlıklarında üç bölümde sunulduğunu aktarmış, raporda zorunlu bir mandadan bahsedilmediği ancak Amerika mandayı kabul ederse Ermenistan ve İstanbul'dan çok daha fazlasını Amerikan mandasına dâhil etmesi gerektiği belirtilmiştir.⁷¹

Frank H. Simonds, rapordaki mandayı alacak büyük gücün Amerika olarak gözüktüğünü ya da İstanbul, Trakya, Batı Anadolu ile Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını içeren büyük bir Yunanistan'a izin verilmesini istemiştir. Ancak, mandanın Yunanistan'a verilmesi durumunda Amerika'nın İstanbul mandasını kabul etmesinin çok büyük bir hata olacağını, Batı Anadolu işgalleri nedeniyle Yunanlıların Amerika'yı Türk İmparatorluğunun çöküşünü hazırlayan entrikalar ve kavgalara ortak edeceğini vurgulamıştır.⁷²

New-York Tribune gazetesi raporun teklif edilen Ermenistan ve İstanbul'dan daha geniş bölgelerin mandaya dâhil edilmesini teklif eden önerisini şaşkıncu ve radikal olarak değerlendirilmiş ancak Ermenilere yardım edilmesi gerektiğini söylemiştir. “*Yakın Doğu'daki manda çabalarımız iyi niyetle karşılanacaktır. Fakat bizler, buradaki politik ve ırkçı hastalıklara yabancıyız... Bu bölgedeki bir manda en saf haliyle kendimizi başkası için adamak ile suçlanabilir. Ama yine de bize yorgunluk ve hayal kırıklığından başka bir şey getirmeyecektir.*”⁷³ Gazete, 1 Ekim tarihli sayısında ise mandanın

⁶⁸ *The Sun*, 28 Ağustos 1919.

⁶⁹ *New-York Tribune*, 28 Ağustos 1919.

⁷⁰ Evans, a.g.e., s. 91-94 ve Ayışığı, a.g.e., s. 86. Raporun tam metni için bakınız: FRUS, *The Peace Conference Vol. XII, The American Section of the International Commission on Mandates in Turkey (The King-Crane Commission)* 181.9102/9 SM-140, s. 751-863.

⁷¹ *Harrisburg Telegraph*, 30 Ağustos 1919 ve *Great Falls Daily Tribune*, 31 Ağustos 1919.

⁷² *The Evening Star*, 31 Ağustos 1919 ve *El Paso Herald*, 1 Eylül 1919.

⁷³ *New-York Tribune*, 1 Eylül 1919.

sebeplere olacağı askeri ve mali yüke dikkat çekerek raporda, Ermenistan mandasının 50.000 asker ve 50.000.000 dolara ihtiyaç duyacağı, İstanbul gibi daha geniş bir bölgede mandanın kabul edilmesi durumunda ise 200.000 askerin seferber edilmesi gerektiğine yönelik görüş bildirdiğini belirtmiştir.⁷⁴

The Evening Star gazetesinde *Henry J. Smith* Türkiye'nin silahsızlanarak İstanbul merkezli bir Amerikan mandasını kabul etmeye hazır olduğunu; ancak Amerika'nın diplomatik yöntem ve misyonerlerin katkısıyla askeri güç kullanmadan da Yakın Doğunun koruyucusu olabileceğini söylemiştir.⁷⁵

2.2. General Harbord Raporu ve Türk Barışı Görüşmelerinde Amerikan Mandası Meselesi

Manda konusunda görevlendirilen *Hoover*, King-Crane raporunun kesin manda önermemesi ve bir manda kabul edilecekse daha geniş bir bölgede uygulanması gerektiği yönündeki tavsiyesi üzerine Amerikan mandası konusu ile ilgili araştırma yapmak için General Harbord başkanlığında 46 kişilik bir heyet gönderilmesini Başkan Wilson'a kabul ettirmiştir.⁷⁶ Amerikan basını, Harbord'un, Ermenistan devletindeki mevcut koşullara yönelik kişisel soruşturmalar yaparak manda ile ilgili yaşanabilecek problemleri tespit edeceği belirtilmiştir. Harbord'un hazırlanacak raporunda; bölgenin demiryolu ağı, otoyollar, limanlar, tarım, madencilik, nüfus, finans ve ticaret ile ilgili bilgiler bulunacağı açıklanmıştır.⁷⁷

General Harbord, *Albuquerque Morning Journal* gazetesine verdiği röportajda Amerika için en zorlu konu olan Ermenistan mandasının kabul edilmesine yönelik araştırmalar yapacağını ve Ekim ayında Amerika için nihai kararı getireceğini söylemiştir. Gazete, Başkan Wilson'un, Paris'ten ayrılmadan önce Ermenistan mandası kararını verdiğini, General Harbord'un, Amerika'nın mecburi olarak mandayı devralması durumunda Amerikan ordusunun ihtiyaç duyacağı kuvvetin büyüklüğünü tahmin etmek için görevlendirildiğini iddia etmiştir.⁷⁸ *The Chattanooga News* gazetesi de Harbord'un bölgeye görevlendirmesinin Müttefikler tarafından Ermenistan ve İstanbul mandasının Amerika tarafından kabul edildiği şeklinde algılandığını aktarmıştır.⁷⁹ Aynı değerlendirme Amerikan Kongresinde de yapılırken Wilson kişisel hareket etmekle suçlanmıştır. Bu sebeple, Kongre üyelerinin Heyetin

⁷⁴ *New-York Tribune*, 1 Ekim 1919.

⁷⁵ *The Evening Star*, 2 Eylül 1919.

⁷⁶ Kasalak, a.g.e., s. 85.

⁷⁷ *The Evening Star*, 9, 13 ve 22 Ağustos 1919, *The Washington Times*, 15 Ağustos 1919, *The Omaha Daily Bee*, 21 Ağustos 1919, *Norwich Bulletin*, 22 Ağustos 1919.

⁷⁸ *Albuquerque Morning Journal*, 19 Ağustos 1919.

⁷⁹ *The Chattanooga News*, 20 Ağustos 1919,

bölgedeki faaliyetlerini takip edeceği, Raporun içeriği ne olursa olsun kararın Kongre tarafından verileceği ve Kongre'deki havanın mandanın kabulüne yönelik olmadığı aktarılmıştır. Ayrıca, önerilen manda statüsünün Milletler Cemiyeti kontrolünde olması Amerikan Kongresi'nce olumlu karşılanmamıştır. “Başkanın kendi partisini bile Kongre'de ikna edemeyeceği kesindir.”⁸⁰

Manda tasarısının, King-Crane raporunda açıklanan mali ve askeri yükü basın tarafından sorgulanmış ve bu yükün Müttefiklerce paylaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin, *The Omaha Sunday Bee*, maliyetlerin kim tarafından karşılanacağını ve Büyük Güçlerin asker yardımında bulunması gerektiğini belirtmiştir. “Uzmanlar manda için 100.000 adama ihtiyaç olacağını, Savaş Departmanı ise 150.000 askere ihtiyaç duyulduğunu tahmin etmektedir. Bu harekâtın maliyeti bir milyar dolardan az olmayacaktır. Ayrıca, birçok askerin kurban edilmesiyle sonuçlanacaktır. Bu girişimi yürütmek için milyarlarca doları kim ödeyecek? 100.000'den fazla askeri bu orduyu kim sağlayacak? Milletler Cemiyeti'ni savunan ve Amerika'nın Asya ve Avrupa'ya hükmetmesini isteyenler kendi ordularından asker temin etmeye hazır ve istekli olmalıdır.”⁸¹ *Evening Public Ledger* ise tüm Anadolu'nun mandasının sadece Amerika tarafından alınmayacağını, heyetin İngiltere ile yapılacak ortak bir mandayı araştırmak için gönderildiğini iddia etmiştir.⁸²

Harbord Heyeti, 1 Eylül'de İstanbul'a gelmiş⁸³ ve hemen Padişah, sadrazam Damat Ferit Paşa, Wilson Prensipleri Cemiyeti⁸⁴ ileri gelenleri ve birtakım kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiş,⁸⁵ görüşmelerde Amerikan mandası olasılığına büyük ilgi gösterilmiştir.⁸⁶ Heyete gösterilen yakın ilgi ve manda taraftarlığı Harbord'un Ermenistan'ın ilk valisi olacağı şeklinde yorumlanmasına sebep olmuştur.⁸⁷

⁸⁰ **Harrisburg Telegraph**, 28 Ağustos 1919.

⁸¹ **The Omaha Sunday Bee**, 7 Eylül 1919.

⁸² **Evening Public Ledger**, 6 Eylül 1919.

⁸³ **New-York Tribune**, 11 Eylül 1919.

⁸⁴ 14 Ocak 1919 tarihinde İstanbul'da Halide Edip Adivar, Celalettin Muhtar Bey, Ali Kemal Bey ve Hüseyin Hulusi Bey tarafından Türkiye'nin kendi kendine yapısal reformlar gerçekleştiremeyeceğinden hareketle Wilson Prensipleri ışığında Amerikan yardımını ve mandasını talep etmek amacıyla oluşturulmuştur. Milli Kurtuluş hareketinin Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılmasından sonra kurucularının Anadolu'ya geçmesi ile yok olmuştur. Cemiyet ile ilgili bilgi için bakınız: Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler, C.II Mütareke Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 252-270.

⁸⁵ General Harbord Heyetinin İstanbul'daki faaliyetleri için bakınız: Cemal Kutay, **Türk Milli Mücadelesinde Amerika**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1979.

⁸⁶ **The Sun**, 11 Eylül 1919.

⁸⁷ **The Washington Herald**, 29 Eylül 1919.

General Harbord, İstanbul'daki görüşmelerden sonra araştırmalarını Anadolu'nun iç kısımlarında devam ettirmek için İstanbul'dan ayrılmıştır.⁸⁸ Amerikan basını, Harbord'un Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşadığı ve gördüğü olaylara geniş yer ayırmıştır. Heyetin aktardığı bilgilere dayandırılan haberlerde; yolculuğun tehlikeli olduğu, Türk, Kürt ve Tatarlar arasında Karadeniz'de yaşanan çatışmalar sırasında haydutlar ve keskin nişancılar tarafından kendilerine de ateş edildiği⁸⁹ ve hatta 30 Eylül günü Harbord'un tutuklanarak bir kaç saati hapisanede geçirdiği iddia edilmiştir. Ancak, Heyet üyelerine bir şey olmadığı, Amerika'nın sihirli adının üyeleri yağma ve soygunlardan koruduğu belirtilmiştir.⁹⁰

Harbord Heyeti, Anadolu'daki incelemeleri doğrultusunda 20 Eylül tarihinde Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür.⁹¹ Mustafa Kemal Paşa'nın Harbord'a, Amerika'nın Türklere yardım edebilecek tek ülke olduğunu söylediği aktarılmış⁹² ancak Ermenistan bağımsızlığını tanıyan her türlü anlaşmayı reddettiği, müttefikler adına Yunan ya da Ermeni işgaline kesinlikle karşı çıkılacağı, Anadolu'daki gayrimüslim nüfusun Türk güvencesinde kalacağı, mandanın maliyetinin Amerika'ya yük olacağı bu sebeple manda statüsüne karşı olduğu belirtilmiştir.

“Osmanlı İmparatorluğu yasaları uyarınca yan yana yaşayan gayrimüslim unsurlara saygı duyulur. Kişi ve mülkiyetinin güvenliği, dinimiz ve milli geleneklerimiz tarafından garanti altına alınmıştır ve mevzuatımızın temellerinden birini oluşturmaktadır. İstanbul, Anadolu ve Ermenistan için Amerikan mandasından hevesle bahsedenler, askeri ve mali sorumlulukları hesaba katıyorlar mı? Anadolu, Balkanlar gibi ırkçı ve dini düşmanlıkların sıcak yatağı gibidir. Uluslar ailesine katılabilirler; ancak yalnızca kılıçla orada kalabilirler. Bu iş, dikkatsizce Amerika Birleşik Devletleri tarafından üstlenilecek mi?”⁹³

Ayrıca, Ermenilerin göç ettirilirken zulüm gördüğü iddiasını kabul etmediğini, bu iddiaların Adana bölgesine göç eden ve bu bölgeyi talep eden

⁸⁸ **The Washington Times**, 12 Eylül 1919.

⁸⁹ Saldırıları bazı yayın organlarında Harbord'un şahsına yapılmış suikast girişimleri olarak değerlendirilmiştir. (**The Charlevoix County Herald**, 12 Aralık 1919.)

⁹⁰ **Oklahoma City Times**, 9 Ekim 1919 ve **The Washington Times**, 13 Ekim 1919. Olayların ayrıntılı bir incelemesi için lütfen bakınız: **The Bridgeport Times and Evening Farmer**, 24 Kasım 1919 ve **Norwich Bulletin**, 6 Aralık 1919.

⁹¹ **El Paso Herald**, 13 Ekim 1919.

⁹² **The Sun**, 14 Ekim 1919.

⁹³ **New-York Tribune**, 21 Ekim 1919.

Ermenilerce ortaya atıldığını belirtmiştir. Ayrıca hakkındaki Bolşevik ya da eski bir çevrenin (İttihat ve Terakki Cemiyeti⁹⁴) üyesi olduğu suçlamalarını da kesinlikle reddettiğini söylemiştir.⁹⁵ Basın, Rauf Bey ile yapılmış bir röportajı da aktarmış, Rauf Bey Amerika'nın tek umut olduğunu aksi takdirde savaşıacaklarını söylemiştir.⁹⁶

Amerikan basını, Harbord Heyeti'nin Anadolu'daki araştırmaları sırasında üyelerinin görüşlerini kamuoyuyla paylaşmıştır. Yayımlanan haberlerde, üyelerin çoğunluğunun mandanın kabul edilme olasılığını düşük gördüğü aktarılmıştır. Üyeler, Amerika'nın mandayı Avrupa Güçlerinin "*Dokunmama*" politikasına tam olarak riayet etmesi durumunda kabul etmesi gerektiğini vurgulamış, Harbord ise bir görüş bildirmemiştir.⁹⁷ Harbord'un bu sessizliği, raporun içeriğinde manda tasarısının aleyhinde önerilerin varlığına bağlanmıştır.⁹⁸ Heyet üyeleri mandanın kabul edilmesi durumunda bölge halkının eğitimi ve barış içinde birlikte yaşayabilmek için uzun bir süreye sahip olmaları gerektiğini açıklamışlardır. Askeri üyeler⁹⁹ bölgedeki düzensizliklerin tam kontrol yapılması durumunda basit bir iç sorun olarak halledilebileceğini söylerken sivil üyeler ise ideal çözümün mandayı bir dış ülkeye emanet etmek olduğunu ve Osmanlı sorunlarının Avrupa'ya ait olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁰

Harbord Heyeti, Ekim ayı sonunda çalışmalarını tamamlayarak Paris'e dönmüş ve hazırlanan raporu, Barış Konferansı'nın ilgili bölümüne teslim etmiştir.¹⁰¹ Ancak Raporun Kasım ayı başında Başkan Wilson'a sunulduktan sonra açıklanacağı belirtilmiştir.¹⁰²

⁹⁴ 1889 tarihinde İstanbul'da İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Hüseyinzade Ali Turan ve İshak Sükuti tarafından kurulmuş ve 1 Kasım 1918 tarihinde kendini feshetmiş siyasi partidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti için bakınız: Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler, C.III İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

⁹⁵ **The Bridgeport Times and Evening Farmer**, 29 Ekim 1919.

⁹⁶ **The Evening Star**, 14 Ekim 1919 ve **The Sun**, 14 Ekim 1919.

⁹⁷ **New-York Tribune**, 20 Ekim 1919 ve **The Evening Star**, 22 Ekim 1919.

⁹⁸ **The Richmond Times-Dispatch**, 27 Ekim 1920.

⁹⁹ Harbord Heyetinde bulunan General Moseley tarafından asker, kuvvet yapıları, teçhizat, jandarma gücü ve sınır hatlarının özelliklerini detaylı olarak inceleyen askeri bir heyet daha Amerikan Kongresine rapor sunmuştur. Moseley Raporu için lütfen bakınız: George Van Horn Moseley, **Mandatory Over Armenia Report, Made to Maj.Gen.James G. Harbord, United States Army, Chief of The American Military Mission, On The Military Problem of a Mandatory Over Armenia**, Government Printing Office Washington, 1920.

¹⁰⁰ **Albuquerque Morning Journal**, 23 Ekim 1919.

¹⁰¹ **The Barre Daily Times**, 24 Ekim 1919 ve **The Bridgeport Times and Evening Farmer**, 25 Ekim 1919.

¹⁰² **The Richmond Times-Dispatch**, 27 Ekim 1920.

Raporun teslim edilmesinden sonra *The Sun* gazetesi, raporun Ermenistan mandasını desteklemediğini ve Ermenilere verilecek bölgelerin Ermenistan'ı tatmin etmesinin imkânsız olduğunu açıklamıştır. Gazete, raporun içeriğinde King-Crane raporunda olduğu gibi daha büyük bir bölgenin mandası önerisinden bahsedildiğini aktarmış ancak mandası alınacak olan büyük bölgenin Türk İmparatorluğuna verilmesine yönelik hüküm içerdiğini iddia etmiştir. “*Tek mantıklı mandanın; İstanbul, Anadolu, Boğazlar ve Aden'e çizilen bir çizginin doğusundaki tüm bölgenin daha büyük bir Türk İmparatorluğu'na verilmesiyle gerçekleştirilebileceğini söylüyorlar.*”¹⁰³ *Frank H. Simonds* da Amerika'nın mandayı sadece eski Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamının verilmesi şartıyla kabul etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Bu arada, *New-York Tribune*, sessiz kalmayı tercih eden Harbord ile bir röportaj yapmayı başarmıştır. Harbord, Amerika'nın Ermenistan'ın umudu olduğunu, her yerde kaos, yıkım ve acı çeken insanlar bulunduğunu ve Amerika'dan yardım beklendiğini söylemiş ancak bir manda önerisinden bahsetmemiştir.¹⁰⁵

Tüm Anadolu'yu kapsayacak mandaya yönelik haberler çıkması üzerine Padişah Vahideddin sessiz kalamamış ve verdiği bir röportajda Amerikan mandasını istediğini söylemiştir. “*Amerikan halkı milyonlarca Türkü ve İslam dünyasını hayal kırıklığına uğratmayacaktır.*”¹⁰⁶ Vahideddin'in açıklamasından sonra Yahudiler adına Ekim ayında Amerika'ya giden İstanbul Baş Hahamı Haim Nahum Efendinin¹⁰⁷ dikkat çekici bir röportajı yayınlanmıştır. Nahum Efendi, Türkiye'nin artık otokrat bir imparatorluk olmadığını, Padişah'ın anayasal hükümdar olduğunu, İstanbul'daki parlamentoda gayrimüslim nüfusun orantılı olarak temsil edildiğini, Yahudilerin üç, Ermenilerin ise on sekiz milletvekili olduğunu aktarmıştır. Nahum Efendi, Amerikan mandası ile sıkı bir adaletin olacağını belirtmiş ancak Türk yönetimi altında kötüye gitmediklerini açıklamıştır.¹⁰⁸

Manda ile ilgili tartışmalar sürerken ABD Senatosu, Paris'te 28 Haziran 1919'da Almanya ile imzalanan Versailles (Versay) Antlaşması'nı

¹⁰³ *The Sun*, 28 Ekim 1919,

¹⁰⁴ *The Evening Star*, 22 Kasım 1919 ve *New-York Tribune*, 23 Kasım 1919.

¹⁰⁵ *New-York Tribune*, 12 Kasım 1919.

¹⁰⁶ *El Paso Herald*, 12 Aralık 1919..

¹⁰⁷ Haham Hayum Naum, Kurtuluş Savaşı sonrası 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Barış Antlaşmasına Türkiye adına mali danışman olarak katılmıştır. Bilal Şimşir, Naum Efendinin Lozan'da çok bulunmadığını, barış görüşmelerini büyük bir kısmını Londra'da geçirdiğini aktarmaktadır. (Bilal N.Şimşir, *Lozan Günlüğü*, Bilgi yayınevi, Ankara, 2014, s. 13.)

¹⁰⁸ *The Evening Star*, 17 Kasım 1919.

onaylamayı 19 Kasım 1919'da kesin olarak reddederek¹⁰⁹ Monroe Doktrinine dönmüştür.¹¹⁰ Bu gelişme en çok Ermenistan mandası ile bağımsızlığı konusunu etkilemiş,¹¹¹ antlaşma içine eklenen Milletler Cemiyeti'nin varlığına ağır bir darbe indirmiş ve Amerika'nın Müttefiklerle hareket etmek istemediğini göstermiştir. Amerika'nın barış görüşmelerinden çekilmesi anlamına gelen bu gelişme üzerine Müttefikler, Amerika'nın Anadolu'da iddiası kalmadığı şeklinde yorumlamışlardır.¹¹² *Tonopah Daily Bonanza* gazetesi Versay Antlaşmasının imzalanmamasını değerlendirdiği haberinde muhtemel onaylama durumunda Müttefiklerin her isteğini kabul etme anlamına geleceğini belirterek “*Sam Amca bir şey için minnettar olmalı Noel sabahı cebinde Türkiye mandasını bulabilirdi.*” yorumunda bulunmuştur.¹¹³

Versay Antlaşmasının imzalanmaması İngiltere'ye ‘bir ayaklanmaya yol açmadan, Türkleri Avrupa'dan ihraç etme’ fırsatı vermiştir. İngiliz Parlamentosu, Türklerin İstanbul'dan çıkarılması önerisini destekleyen Lloyd George ve Lord Curzon'un görüşlerine rağmen 6 Ocak tarihinde Türklerin İstanbul'dan atılmasını teklif eden tasarıyı reddetmiştir.¹¹⁴ Bu kararın alınmasında Hindistan Bakanı Edwin Montagu'nun şiddetli muhalefeti¹¹⁵ ve Hint Müslümanlarının protestoları¹¹⁶ etkili olmakla birlikte askeri gücün yetersizliğinin de böyle bir zorlamaya yeterli olmayacağı algısı da etkili olmuştur. Winston Churchill bu kararın alınmasında bu durumun etkisinden bahsetmiştir. “*Hiç askerimiz yoktu, Türkleri asker olmadan nasıl İstanbul'dan çıkarıp dışarıda tutacaksınız?*”¹¹⁷

Amerikan basınınca, İngiliz Parlamentosu'nun kararını “*Müttefikler, Padişahı Türk Papası Yapacaklar*” şeklinde değerlendirmiş, tüm Anadolu'yu kapsayacak bir manda fikrinden vazgeçmeye başlamıştır. Basın, genel olarak Ermenistan mandasının düşünülebileceğini ancak Türkler ile Ermenilerin bir arada yaşayamayacağı bunun yerine Türkler tarafından katledildiğine inanılan kardeşleri için farklı çözüm yollarının da aranarak sadece mandanın

¹⁰⁹ Sina Akşin, **İç Savaş ve Sevr'de Ölüm**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010, İstanbul, s. 105.

¹¹⁰ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi II ‘Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 186.

¹¹¹ Evans, **a.g.e.**, s. 242.

¹¹² Smith, **a.g.e.**, s. 174.

¹¹³ **Tonopah Daily Bonanza**, 5 Ocak 1920.

¹¹⁴ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.III**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 8., Helmreich, **a.g.e.**, s. 164.

¹¹⁵ Smith, **a.g.e.**, s. 174.

¹¹⁶ Helmreich, **a.g.e.**, s. 165.

¹¹⁷ Winston Churchill, **The World Crisis the Aftermath**, Thornton Butterworth Limited, London, 1929, s. 373.

düşünülmemesini, Ermenistan'a manda olmadan da yardım edilebileceğini belirtmiştir.¹¹⁸ Örneğin, *Norwich Bulletin* gazetesinde Henry W. Jessup Türkler ile Ermenilerin bir arada yaşayamayacağını bu sebeple manda önerisinin zorlama olacağını belirtmiştir.

"Manda, Milletler Cemiyeti sözleşmesi temelini oluşturan teori ile tutarlıdır, fakat bu görüşle, ABD'nin Ermenistan mandasını kabul etmesi gerektiği, görünüşte iyi niyetli fakat tek başlarına kendiliğinden şekillendirilmiş "dostlar"ın yaptığı öneriyle tamamen tutarsızdır... Türkiye ve Ermenistan'ın birlikte mandası gülünç bir taklit olacaktır. Halklar jusdem generis¹¹⁹ değildir. Çıkarları karşılıklı olarak düşmancadır... Avrupa'nın ya da Milletler Cemiyeti'nin Türkiye durumunu çözmesine izin verin. İsterseniz İstanbul'a uluslararası bir statü kazandırın ancak Türkleri Anadolu'da sınırlandırın. Başkalarını idare edemeseler de muhtemelen kendilerini yönetebilirler... Eğer Ermenistan ile anlaşmaya varılır ve bağımsız bir devletin mandacısı olarak Ermenistan'a girersek, yardım ve korumayı genişletirsek, işte bu durumda onlara öğretilmesi gereken Türklerin onlara saldırabileceğidir. Öğrenmeleri ya da tanıklık etmeleri gereken tek ders budur."¹²⁰

Ayrıca, İngiliz Parlamentosunun İstanbul kararı Wilson'un Yakın Doğu projesinde bir sarsıntıya sebep olmuş ve Wilson'un manda tasarısının bir an önce çözümlenmesi konusunda bir kampanya başlamıştır. Bu yöndeki ilk adım New York'un Cumhuriyetçi Senatörü *James Wolcott Wadsworth*'tan gelmiştir. Senatör, Raporun Senato'ya gönderilmesini teklif etmiş ve raporun "büyük ilgi" duyacağını söylemiştir.¹²¹ Bu talepten on beş gün sonra Harbord Raporu'nun Dışişleri Bakanlığına sunulduğu açıklanmıştır.¹²²

The Sun and The New York Herald gazetesinde *William T. Ellis* imzalı haberde ise zaten Türkiye ve Ermenistan için Amerikan mandasının olamayacağını çünkü Amerika'nın alacağı bir manda görevinin İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ı Anadolu'daki topraklarından çıkarılması anlamı taşıyacağını belirtmiştir. "Manda bu milletlerin kendi kendini tahliye etmesini gerektirecektir. Onlar, yerli halkların arzularını ve taleplerini bir kenara bıraktılar ve kendilerini kalıcı olmayı umdukları yeni "alanlara"

¹¹⁸ *The Capital Journal*, 9 Ocak 1920.

¹¹⁹ Aynı cins, aynı türden. (legal-dictionary.thefreedictionary.com)

¹²⁰ *Norwich Bulletin*, 10 Ocak 1920.

¹²¹ *The Topeka Daily State Journal*, 18 Aralık 1919 ve *The Sun*, 19 Aralık 1919.

¹²² *New-York Tribune*, 25 Ocak 1920.

yerleştirdiler. Modern manda fikri, eski emperyalist kavrayışa geri dđnüşün lehine terkedilmiş gibi görünmektedir.”¹²³

Harbord Raporunda, başka bir Avrupalı güç tarafından da mandanın karşılanabileceği ve tüm Anadolu'nun Türkiye'ye verileceği bir bölgede manda uygulanması tezi Türkiye ve Amerika'daki Ermenileri endişelendirmiştir. Hıristiyan Derneği sekreteri *John R. Mott* "İngiltere'nin elleri dolu. Bu nedenle bu görevi yerine getiremez. Türkiye'nin kendi geleceğini seçmesine izin vermek söz konusu değildir. Eğer Anadolu Türklere teslim edilirse, uygar dünya sadece katledilen 800.000 Ermeni'nin cinayetlerinin yargılanmasını talep etmelidir. Ama aynı zamanda, bu insanları, katliam ve yok olmaya teslim eden barış konferansındaki adamların da." diyerek Amerika dışında başka bir gücün kendilerine yardım edemeyeceği ve Anadolu'da Ermenistan tarafından talep edilen toprakların Türklere bırakılması durumunda katliamların devam edeceği iddia edilmiştir.¹²⁴

İngiliz Parlamentosu'nun, İstanbul'u Türklere bırakma kararı diğer Müttelikleri özellikle kamuoyuna Türklerin Avrupa'dan atılacağını açıklayan Fransa'yı zor durumda bırakmıştır. Bunun üzerine, Türk Barışı şartlarının tekrar gözden geçirilmesi amacıyla Londra'da toplanılması kararlaştırılmıştır.¹²⁵ Londra Konferansı'nda, Trabzon ve Erzincan'ın dışarıda kaldığı Muş, Bitlis, Van ve Erzurum'dan oluşan bir Ermeni Devleti kurulması kararlaştırılmış ancak herhangi bir manda statüsü düşünülmemiştir.¹²⁶ Ancak, Harbord Raporunun, manda ile ilgili önerileri ve manda konusunun tekrar değerlendirilmesi amacıyla konu San Remo Konferansı'na bırakılmıştır.¹²⁷

Londra Konferansı'ndaki gelişmeler ile ilgili *The Washington Herald* gazetesinde yayınlanan bir haberde Lloyd George'un, İngiliz Parlamentosu'nun İstanbul kararına rağmen halen İstanbul üzerinde bir Amerikan mandasını kabul etmeye istekli olduğunu, Mütteliklerin İstanbul'un mandasında anlaşamayacaklarını ve mandanın kabul edilmemesi durumunda Türklerin İstanbul'da yaşayamayacağını iddia etmiştir. "Hiçbir Avrupa ülkesi, birbirlerine güvenemedikleri için Türk başkenti üzerinde başka bir Avrupa ülkesinin mandasını görmeye istekli değildir. Her bir millet, Yakın Doğu'daki çıkarlarını tarafsız birine emanet etmenin çok hayati olduğunu düşünüyor.

¹²³ *New York Herald*, 30 Ocak 1920.

¹²⁴ *The Omaha Daily Bee*, 11 şubat 1920.

¹²⁵ Helmreich, a.g.e., s. 169-170.

¹²⁶ Ahmet Hurşit Tolon, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 172-175.

¹²⁷ *Aynı yer*, s. 159-160.

*ABD'nin mandayı kabul etmemesi durumunda "Avrupa'nın Hasta Adamının" Avrupa'ya terk etmekten başka şansı kalmayacaktır."*¹²⁸

Londra Konferansı'nda, Türk Barışı tartışmaları devam ederken Mustafa Kemal Paşa'nın çabaları ile toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi, Misak-ı Milli'yi¹²⁹ 28 Ocak'ta kabul etmiş ve 17 Şubat'ta tüm dünyaya açıklamıştır.¹³⁰ Misak-ı Milli'de manda ve himayenin kabul edilmeyeceğinin açıklanması üzerine Amerikan basını Anadolu'da yaşayan Türklerin, "manda" kelimesinden büyük şaşkınlık duyduğunu, bu kelimenin anlamının "sığır" anlamına gelen Türkçe kelimeye çok benzediğinden Anadoluluların, bu terimin gerçek önemi ile ilgili karışıklık içinde olduklarını ileri sürmüştür. Haberlerde Rauf Bey'in bir röportajına yer verilmiştir. Rauf Bey, "manda" ve "mandacılık" kelimelerinin tam anlamıyla kendisinde belirsizlik yarattığını açıklamıştır.

*"Mandanın ne olduğunu bilmiyorum, anlamsızdır ve çeşitli güçler tarafından bu kadar farklı tanımlandığı için ne anlama geldiğini bilmiyorum. Üstelik Milletler Cemiyeti henüz tam olarak mevcut olmadığından, 'manda' ve 'mandacılık' konularını akıllıca tartışmak imkânsızdır... Mütteliklerle Türkiye arasındaki ateşkesin imzalayıcıydım, hükümlerini mükemmel bir şekilde biliyorum. Kısacası, bu belgenin şartlarının yerine getirilmesini ve barışın Başkan Wilson'un on dört noktası çizgisinde sonuçlandırılmasını istiyoruz. Müttelik tarafından belirlenen sınırları istiyoruz. İzmir'i ve Anadolu'nun bir bölümünü yasa dışı olarak işgal eden Yunanlılar ve Mütteliklerden bu bölgelerden çıkılmalarını istiyoruz. Yüzyıllardan beri bitmeyen 'etki alanı' tartışmasından bıkmış durumdayız ve Avrupalı güçlerin Türkiye'ye, uluslararası kıskançlıkların yol açtığı dış müdahale olmadan ulusal bir hayat sürme şansı vermesini istiyoruz... Yabancı uzmanların yardımını kabul etmeye ve ülkemizin gelişmesi için yabancı sermayeye sahip olmamız gerektiğini biliyoruz, ancak yabancı egemenliği istemiyoruz. Türkiye'yi, Türkler için kuracak teknik danışmanları istiyoruz, Türkiye'yi bazı Avrupa gücüne ekleme fikrinde olanları değil."*¹³¹

¹²⁸ *The Washington Herald*, 29 Şubat 1920.

¹²⁹ National Pact.

¹³⁰ Churchill, *a.g.e.*, s. 375. Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s.324-325, Tansel, *a.g.e.*, s. 18, Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, 194-195. Misak-ı Milli'nin tam metni için bakınız: Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.II., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 541.

¹³¹ *Evening Public Ledger*, 19 Şubat 1920 ve *The Sun and The New York Herald*, 20 Şubat 1920.

Londra Konferansı'nda mandaya yönelik bir çalışma olmaması ve Misak-ı Milli'nin Türklerce tüm dünyaya duyurulması, Amerikan siyaseti ve kamuoyunda mandaya muhalefeti iyice körüklemiştir. Çünkü Başkan Wilson, Türklerin İstanbul ve Avrupa'dan çıkarılması, Ermenistan topraklarına bazı Türk vilayetlerinin dâhil edilmesi koşuluyla bir manda tasarlamış ve Harbord'ın bu yönde araştırma yapmasını talep etmiştir. İşte bu durumda Harbord raporunda sunulan tavsiyeler Wilson'un tasarısı ekseninde olmuştur. Ancak Heyetin görevlendirildiği tarihteki şartların değişmesi Wilson'un, Harbord Raporu ile ilgili harekete geçmemesine sebep olmuş ve Wilson, Türk Barışı hükümleri kesinleşene kadar sessiz kalmayı tercih etmiştir. Özellikle Cumhuriyetçi Senatörlerin başını çektiği muhalif kesim ise Başkan Wilson'un bu bekleyişine karşı kampanya başlatmıştır. "*Cumhuriyetçi Senatörler James Wolcott Wadsworth, Miles Poindexter ve Henry Cabot Lodge'un Anadolu'ya giden Harbord Heyeti raporunun bir kopyasını gönderilmesi talebi Başkan tarafından görmezden gelindi.*" Utah'ın Demokrat Senatörü *William H. King* ise Cumhuriyetçi Senatörleri Ermenistan bağımsızlığının aleyhinde oldukları gerekçesiyle suçlamış ve bu kampanyayı Başkan Wilson'a yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmiştir.¹³² *King*, Senato'ya Müttefiklerin kararı ile Türk Hükümetinin İstanbul'dan kovulacağını, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefik güçler veya Milletler Cemiyeti yönetimi altında üç bağımsız devlet kurulacak şekilde bölündüğünü açıklayarak Wilson'un talebinin karşılandığı algısı yaratmaya çalışmıştır. Basın, *King*'in Wilson'u koruyan açıklamalarına rağmen mandanın kabul edilmesine endişeyle yaklaşmış ve Harbord Raporu yayınlanmadan oylamanın yapılmayacağını duyurmuştur.¹³³ *King*'in, Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı açıklamasının gerçeği yansıtmadığını söyleyebiliriz; çünkü Müttefikler, Londra Konferansı'na katılmayan Amerika'ya, Türk anlaşmasının bir kopyasını Paris Büyükelçisi *Jusserand* vasıtasıyla göndermiş,¹³⁴ Başkan Wilson da 24 Mart tarihinde *Jusserand*'a bir nota şeklinde kendi görüşlerini yansıtan bir telgraf göndererek anlaşma hakkındaki düşüncelerini aktarmıştır. Bu cevapta Trabzon'un Ermenistan'a verilmemesini ve İstanbul'un Türklerden alınmamasını eleştirmiştir.¹³⁵

Bu arada *The Washington Herald* gazetesi Washington'un, kabul edilmeyen mandanın Kanada'ya verilmesini öneren bir teklifte bulunduğunu, Londra ve Paris'in ise mandayı "*diğer Kuzey Amerika gücüne*" sunmanın o ülkeyi "*aşağılama*" ihtimaline sebep olacağını söyleyerek reddettiklerini

¹³² *The Daily Gate City and Constitution-Democrat*, 3 Mart 1920 ve *The Sunday Star*, 7 Mart 1920.

¹³³ *The Capital Journal*, 3 Mart 1920 ve *The Evening Star*, 4 Mart 1920.

¹³⁴ *The Evening Star*, 12 Mart 1920.

¹³⁵ FRUS, 1920, Vol.III, Turkey, The Secretary of State to the French Ambassador (*Jusserand*) 24 March 1920, 763.72119/9608, s. 750-752.

açıklamıştır.¹³⁶ Yunanlı İzmir Başpiskoposu Hrisostomos(Chrysostom) ise Amerikan basınına yaptığı açıklamada Amerika'nın içinde olduğu yeni bir manda statüsü teklifinde bulunmuştur: “*Amerikan Yüksek Komiserine bağlı Yunan Askeri ve Bürokrasisi ile yönetilen Amerikan Mandası!*”¹³⁷

3. Amerikan Senatosunun Manda Tasarısını Reddetmesine Yönelik Tepkiler

Başkan Wilson'un manda önerisine karşı oluşan muhalefet, Harbord Raporunun Senato'ya açıklanmaması üzerine daha da artmıştır.¹³⁸ Basında bazı Senatörlerin Ermenistan mandasının kabulü hakkında bilgi sahibi oldukları ve Başkanın sessizliğinin raporda manda tavsiyenin varlığına bağladıkları aktarılmış, ancak üyelerin kendi aralarında bile manda kararı konusunda ayrıldığı bir ortamda nasıl bir manda önerisinin yapıldığı şaşkınlıkla karşılanmıştır.¹³⁹ *The Owosso Times* ise rapor hakkında bilgi sahibi olan Senatörlerin Wilson'a güçlü bir şekilde muhalefet eden Cumhuriyetçi Senatörler *Wadsworth* ve *Poindexter*'in olduğunu, Senatörlerin raporda bir milyon Amerikan askerinin Anadolu'ya gönderilmesi ve mandanın maliyetinin Amerikan halkına bir milyar dolarlık bir vergi olarak geri döneceğini aktardıkları belirtilmiştir. “*Eğer böyle bir durum varsa, Wilson'un raporun sırrını neden gizli tutmayı tercih ettiği açıktır.*”¹⁴⁰

Kamuoyundaki muhalefet ile ilgili ilginç bir haber *The Sun and The New York Herald* gazetesinde yayınlanmıştır. Gazete, Yakın Doğu'daki tüm rahatsızlıkların ve huzursuzluğun, yalnızca Amerika'nın Türkiye mandasını kabul etmemesinden kaynaklandığını iddia eden yerel gazetelerden kaynaklandığını ve Amerika'nın bu tavırdan rahatsız olduğunu belirtmiştir.¹⁴¹

Başkan Wilson, muhalefetin baskısına daha fazla dayanamayarak Ermenistan mandası ile ilgili teklifini 3 Nisan tarihinde Senato'ya sunmuştur.¹⁴² Wilson'un sunumundan hemen sonra Raporun, Ermenistan ve Türkiye mandası ile ilgili hiçbir öneride bulunmadığı aksine manda karşıtı bir hayli kanıt barındırdığı, başka bir Avrupalı gücün mandayı alabileceği, İngiltere ve Fransa ile resmi bir anlaşma yapılmadan ve ayrıca Almanya ve

¹³⁶ *The Washington Herald*, 12 Mart 1920.

¹³⁷ *Great Falls Daily Tribune*, 28 Mart 1920 ve *New-York Tribune*, 29 Mart 1920.

¹³⁸ *The Daily Gate City and Constitution-Democrat*, 15 Mart 1920.

¹³⁹ *New-York Tribune*, 12 Mart 1920 ve *The Arizona Republican*, 12 Mart 1920.

¹⁴⁰ *The Owosso Times*, 19 Mart 1920.

¹⁴¹ *The Sun and The New York Herald*, 19 Mart 1920.

¹⁴² *The Barre Daily Times*, 3 Nisan 1920 ve *The Bridgeport Times and Evening Farmer*, 9 Nisan 1920.

Rusya'nın onayı alınmadan mandanın kabul edilmemesine yönelik ifadeler olduğu aktarılmıştır. “Manda, Fransa ve İngiltere ile anlaşmadan kesinlikle kabul edilmemelidir. Halk öncelikle Amerika'yı ikinci olarak İngiltere'yi talep ediyor.”¹⁴³ *The Tulsa Star* gazetesi, Müttefikleri mandayı kabul etmemekle eleştirmiş ve göreve davet etmiştir.¹⁴⁴ Amerikan basınındaki bu eleştirilere karşı Müttefiklerin manda konusunda adım attığı ve Hollanda'nın mandacı olacağı aktarılmış¹⁴⁵ ancak bu teklifin Milletler Cemiyeti tarafından desteklenmediği iddia edilmiştir.¹⁴⁶ *The Barre Daily Times* gazetesi tek başına bir manda önermemiş sorumluluğu paylaşılması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁷

Norwich Bulletin gazetesi raporun son bölümünde manda ile ilgili on üç olumlu on dört olumsuz öneri olduğunu, Türklerin Avrupa'dan atılmasını ileri sürdüğünü, mandanın tüm Osmanlı dış ilişkilerine müdahale etmeden, beş yıl zaman harcamadan ve altmış bin asker göndermeden kabul edilemeyeceğini ve mandanın kabulünün Monroe Doktrini duruşunu zayıflatacağını aktarmıştır.¹⁴⁸

Basının önemli bir kısmının raporun mali ve askeri önerilerine muhalif olduğunu söyleyebiliriz. Muhalif yayın organları incelendiğinde ilk yılın maliyetinin 275 milyon dolar, ordunun maliyetinin ise 88,5 milyona varacağından hareketle mandanın kabul edilmemesi gerektiği savunmuşlardır. “Mandası söz konusu topraklarda 756 milyon dolara ihtiyaç olduğu belirtiliyor. Komisyon, en az 52 bin Amerikan askerinin bulundurulması gerektiğini düşünüyor.” Hatta Başkan Wilson'un, raporu Senato'ya sunma nedeninin bile muhalefete karşı olmadığı asıl amacın Amerika'nın mandayı dikkate alarak Avrupa kamuoyunun son zamanlarda Amerika'nın bu ülkeyle ilgili yükümlülüklerini üstlenmediği yönündeki eleştirileri bertaraf etmek için yapıldığı iddia edilmiştir. Ayrıca, rapordaki İstanbul'un manda bölgesine dâhil edilmesi, Türkiye'nin dış ilişkilerinin kontrol edilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tam mali kontrolünün yapılması ve Türkiye'nin Mezopotamya ve Suriye gibi bölgelerindeki Osmanlı borçlarının orantılı paylara bölünmesi yönündeki tavsiyelerin Müttefiklerce kabul edilmeyeceği ve bu şartlar altında Müttefiklerin manda teklifini kendilerinin reddettiği yönünde algı yaratılmaya çalışıldığı aktarılmıştır.¹⁴⁹

Kamuoyunun genel olarak farklı gerekçeler öne sürerek olumsuz yaklaştığı manda tasarısına bazı gazeteler Hıristiyan ölümlerinin durdurulması

¹⁴³ *The Chattanooga News*, 3 Nisan 1920.

¹⁴⁴ *The Tulsa Star*, 3 Nisan 1920.

¹⁴⁵ *The New York Times*, 22 Nisan 1920.

¹⁴⁶ *The Chattanooga News*, 19 Nisan 1920.

¹⁴⁷ *The Barre Daily Times*, 5 Nisan 1920.

¹⁴⁸ *Norwich Bulletin*, 5-6 Nisan 1920.

¹⁴⁹ *New-York Tribune*, 4 Nisan 1920.

ve ekonomik gerekçeler öne sürerek kabul edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Örneğin, *The Daily Ardmoriete*, mali yükü eleştirenlere Harbord raporundaki şu ifadeyle karşılık vermiştir. “Manda için harcanacak milyonlarca dolar savaş için harcanacak olandan dahi iyidir.”¹⁵⁰

The Bridgeport Times and Evening Farmer gazetesinde *Herbert Adams Gibbons* tarafından kaleme alınan İstanbul mandası sorununun çeşitli çözümlerini inceleyen ve Amerika'nın mandayı üstlenmesi gereken nedenleri açıklayan bir haber yapılmıştır. *Gibbons*, Amerika'nın mandayı reddederek sorumluluktan kurtulamayacağını ve yakında Avrupa'ya ve Yakın Doğu'ya müdahale etmek zorunda olacağını söylemiştir. Ancak İstanbul'un uluslararası ve yerli ve yabancı güçler arasında dinsel ve ırksal düşmanlığın olduğu yer olarak tanımladığı İstanbul için şu öneride bulunmuştur.

"(1) Milletler Cemiyeti'nin himayesi altında uluslararası bir devletin kurulması... (2) Konstantinopolis'in Türkiye'nin başkenti olarak kalması... (3) Konstantinopolis'in Yunanistan'a verilmesi... (4) Bir Avrupalı mandası... (5) Daha geniş mandanın ABD tarafından kabul edilmesi. Hemen uygulanabilecek bir çözüm. Yalnızca bu çözüm, Avrupa güçleri ve yerli unsurlar arasındaki karışıklıkları çözecektir." ¹⁵¹

Bu arada Müttefikler, Türk barışını tartışmak ve *Jusserand* vasıtasıyla kendilerine ulaşan Wilson telgrafına cevap vermek için 18 Nisan 1920'de San Remo'da toplanmıştır.¹⁵² Müttefikler, cevabi notada öncelikle San Remo Konferansı'na delege göndermeyen Amerika'nın anlaşmayı imzalayıcılar arasında da olmayacağı sonucuna varmıştır. Türklerin İstanbul'dan çıkarılması durumunda Müttefikler için göze alamayacakları sorumluluklar ve tehlikelerin ortaya çıkacağı, Ermenistan sınırlarının ise Ermenistan'ın kendi güvenliğini tehlikeye atmadan yaşayabileceği şekilde düzenlendiği belirtilmiştir.¹⁵³ Ayrıca Wilson'un, Ermenistan mandası kararını bir an önce bildirmesi talep edilmiş, bunun kabul edilmemesi durumunda Başkan Wilson'dan yeni bir Türk-Ermeni sınırı çizmesi istenmiştir.¹⁵⁴

¹⁵⁰ *The Daily Ardmoriete*, 4 Nisan 1919.

¹⁵¹ *The Bridgeport Times and Evening Farmer*, 10 Nisan 1920.

¹⁵² Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi II. Kısım*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s.177 ve Tolon, *a.g.e.*, s. 159-160.

¹⁵³ Osman Olcay, *Sevres Andlaşmasına Doğru*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 455, Ankara, 1981, s. 453-458.

¹⁵⁴ Helmreich, *a.g.e.*, s. 225. 1920 Kasım ayında tamamladığı çiziminde Wilson beklendiği üzere notasına paralel olarak Erzurum, Erzincan ve Trabzon'u Ermenistan'a bırakmıştır. Olcay, *a.g.e.*, s. 548-570.

Verilen cevap Wilson'un Müttefiklerce umursanmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Wilson'un mandaya tek başına karar veremeyeceği ve mandanın Senato'ya kabul edilmeyeceği öngörüsünden hareketle Wilson'dan yeni devletin sınırlarının çizilmesinin talep edildiği, Erzurum'un Ermenistan'a mı yoksa Türkiye'ye mi verileceğinin belirlenmesinin Müttefiklerce istendiği aktarılmıştır.¹⁵⁵ Ayrıca, Ermenistan'a verilmeyen bölgeler basını şaşırtmıştır.¹⁵⁶

Wilson, Müttefiklerin resmi yanıtı beklemeden Harbord Raporunu 24 Nisan tarihinde Senato'ya sunmuştur.¹⁵⁷ Basında, Wilson'un tasarısına Senato'nun büyük ölçüde karşı çıktığını ve manda tasarısının Kongre'nin izni olmaksızın kabul edilemeyeceğine yönelik haberler yapılmıştır. Ayrıca Ermenistan mandasına, hem Beyaz Sarayca hem de Senato'ya kesin olarak karşı çıkılırken¹⁵⁸ Kongre'nin Ermeni sorununu gidermede başka bir çözümü kabul edebileceği ve Raporun manda konusunda olumsuz bir hava yaratacağı iddia edilmiştir.¹⁵⁹

Kamuoyu ve Senato üyelerinin muhalif tutumu, San Remo kararlarının etkisi ve Harbord Raporunun önerileri ile daha belirgin olmaya başlamıştır. Örneğin, Dışişleri Komitesinin Demokrat lideri Nebraska Senatörü *Gilbert Hitchcock* bile Wilson'un dış politikalarına olan bağlılığına rağmen Ermenistan mandasına karşı çıkmıştır. "*Amerikan kamuoyununun Ermenistan'ın mandasını almamıza destek vereceğine inanmıyorum. Ermenilerin sınırları henüz tanımlanmamıştır ve muhtemelen büyük Türk bölgeleri de dâhil olarsa, Ermeniler ile Türkler arasında çatışmalar yaşanacaktır.*" Cumhuriyetçi Senatör *George H. Moses* ise Müttefiklere çatmıştır. "*Lloyd George'a cevabımızın "Nay, nay, Pauline (kesinlikle olmaz)"*¹⁶⁰." Ermenistan meselesini ele alan alt komitenin başkanı Cumhuriyetçi Indiana Senatörü *New* ise Harbord Raporunu takip ettiğini ve manda istemediğini açıklamıştır. "*Harbord raporunun görüşlerini takip etme eğilimindeyim ve sağlam şekilde hareket edemediğimiz sürece kimsenin gitmek istemediğini biliyorum.*"¹⁶¹

¹⁵⁵ *The Topeka State Journal*, 26 Nisan 1920.

¹⁵⁶ *Carson City Daily Appeal*, 20 Nisan 1920.

¹⁵⁷ Ayışığı, a.g.e., s. 102.

¹⁵⁸ *Tonopah Daily Bonanza*, 4 Mayıs 1920 ve *The Omaha Daily Bee*, 5 Mayıs 1920.

¹⁵⁹ *The Sun and The New York Herald*, 27 Nisan 1920.

¹⁶⁰ 1924 yılında yazılmış Komedi-Dram türünde 'Father and the Boys' isimli oyundan bir replik, hiçbir şey yapmamak, kesinlikle olmaz anlamında kullanılır. (Eric Patridge, *A Dictionary of Catch Phrases, American and British From The Sixteen Century To The Present Day*, Scarborough House, 1992, Maryland, s. 212.)

¹⁶¹ *The Sun and The New York Herald*, 27 Nisan 1920 ve *New-York Tribune*, 28 Nisan 1920.

Muhliflerden başka bir grup ise Amerika'nın iç siyasetinde bile sıkıntı varken bu tarz sorumlulukların kabul edilmemesi gerektiğini savunmuştur. *"Türkiye mandasını kabul etmeden önce, kendi işimizi yönetmeyi öğrenerek pratik yapmak iyi bir fikir olabilir."*¹⁶² *"Başka ulusların daha iyi bir şey yapıp yapmadığını bilmiyoruz, ancak kendi işlerimizi daha iyi yönetmeyi öğrenene kadar, Türkiye'de veya Ermenistan'da veya başka herhangi bir yerde manda yok!"*¹⁶³

The Sun and The New York Herald gazetesinde yayınlanan bir haberde Türk Barışının Amerika'nın cevabı beklenmeden Türk yetkili temsilcilerine sunmak için hazırlandığı konusuna dikkat çekilmiştir. *"İşaretler, Türk antlaşmasının, Amerika'nın Ermenistan sınırları ile ilgili olarak hakemliği otomatik olarak kabul edecek şekilde hazırlandığı yönündedir."*¹⁶⁴

New-York Tribune gazetesinde *Frank H. Simonds*, mandası talep edilen bölgeye ait planların değiştiğini bu sebeple karar almanın zorlaştığını dile getirdiği yazısında Amerika'nın er ya da geç manda kararını vermesi gerektiğini söylemiştir. *Simonds*, özellikle mandaya konu bölgede iki tane Ermenistan tanımı olduğuna dikkat çekmiş ve Amerika'yı maddi olarak zorlayan hadisenin hangi Ermenistan'ın mandasının kabul edileceği sorunsalından kaynaklandığını iddia etmiştir.

*"San Remo Konferansı, Amerika'nın Ermenistan sınırlarını uygun gördüğü şekilde çizmesi için bir davette bulundu. Aslında zorluk iki tane Ermenistan olmasıydı, küçük olan Erzurum'a kadar uzanan, daha büyük olanı ise Akdeniz'de İskenderun limanına kadar uzanırdı. Böylelikle Ermeniler, Ermenistan devleti için Batum'dan Adana'ya kadar, Akdeniz'den Karadeniz'e uzanan haritalar yapmışlardır. Fakat daha büyük Ermenistan'da Ermeniler sadece eskimiş kalıntılardır. Yeni Ermeni devletine büyük Ermenistan'ı dâhil etmek, yönetim görevini, giderleri ve parayı ikiyle çarparak garnizonu büyük ölçüde genişletmektir... Amerika'nın Ermenistan sınırlarını düzeltmeye yönelik önerisi, iki sorun içermektedir. Şunu soruyoruz: "Herhangi bir sorumluluğu kabul edecek misiniz? Tüm Ermenistan'ın sorumluluğunu mu yoksa sadece küçük Ermenistan mı kabul edeceksiniz? Ülkenin algısının buna karşı olduğu açıktır. Ancak daha sonra gelişmeler bu duyguyu değiştirebilir. Yapılması gereken şey, açık bir şekilde, mandanın kapsamı hakkında net bir vizyona sahip olmaktır."*¹⁶⁵

¹⁶² *Bismarck Daily Tribune*, 30 Nisan 1920.

¹⁶³ *The Arizona Republican*, 29 Nisan 1920.

¹⁶⁴ *The Sun and The New York Herald*, 8 Mayıs 1920.

¹⁶⁵ *New-York Tribune*, 9 Mayıs 1920.

Başkan Wilson, muhalefete rağmen Senato'ya tasarımı onaylayabileceği ve muhalif Cumhuriyetçilerle savaşmaya hazır olduğu mesajını vermiş, Senato liderleri ise Wilson'un bu kararlı tutumunu mandanın kabulüne yönelik kesin bir karar olarak değerlendirmişlerdir. Bu sırada Senato'da Ermenistan mandasının kabulünden çok insani yardım projesi ön plana çıkmasına rağmen Massachusetts Senatörü *Henry Cabot Lodge* ve diğer Cumhuriyetçi Liderler Harbord Raporundaki manda karşıtı görüşe bağlı kalacaklarını açıklamışlardır.¹⁶⁶

New-York Tribune gazetesi Müttefiklerin Amerikan cevabını beklediğini, tasarının Wilson tarafından yakında Kongreye sorulacağını ancak Wilson'un bile umudu olmadığını duyurmuştur. Ayrıca manda statüsünün Milletler Cemiyeti anlaşmasına bağlı olması ile ilgili hukuki durumu da değerlendirmiştir.

*"Müttefikler, Türk anlaşması Osmanlı hükümetine sunulmadan önce Amerikan hükümetinden kesin bir cevap beklemektedir. Müttefik başbakanlarının SPA Konferansı¹⁶⁷ toplanmadan önce cevabı bilmek istedikleri anlaşılmaktadır. Başkan Wilson, Kongre'nin öneriyi olumlu olarak değerlendireceğine çok az inanıyor ve bu sorunun kabul edilebilirliğine ilişkin olarak çok fazla yorum yapmadan söz konusu tasarımı Kongreye sunması muhtemel kabul ediliyor. ABD'nin mandayı reddetmesi durumunda Güçlerin ne yapacağı belirsizdir."*¹⁶⁸

Başkan Wilson manda tasarısını 24 Mayıs tarihinde Kongreye sunmuştur. Wilson, yaptığı konuşmada çok kritik bir seçim olduğunu ve Amerikan halkının bu oylamanın yapılması gerektiğini bildiğini söylemiştir.¹⁶⁹ Ayrıca Kongre'yi etkileyebilmek için mandayı kabul etmenin bir Hristiyanlık görevi olduğunu belirtmiştir. *"Bilinçliyim! Kongreye çok eleştirel bir tercihte bulunacağım, ancak öneriyi ruhen ve Hristiyan halklarının en büyüklerinin isteklerine uygun olarak söylüyorum."*¹⁷⁰ Basın, Kongrenin öneriyi mali ve askeri yük nedeniyle reddedeceğini iddia etmesine rağmen Ermeni Cemaatinin faaliyetlerinin etkili olabileceği ve Başkanın konuşmasının özellikle Protestan mezhep tarafından ilgiyle karşılanabileceği aktarılmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁶ *The Washington Herald*, 12 Mayıs 1920.

¹⁶⁷ Türk barışının son şeklinin verildiği konferanstır. SPA Konferansı için bakınız: Olcay, a.g.e., s. 595-599.

¹⁶⁸ *New-York Tribune*, 14 Mayıs 1920.

¹⁶⁹ *The New York Times*, 25 Mayıs 1920.

¹⁷⁰ *The New York Times*, 26 Mayıs 1920.

¹⁷¹ *The Bisbee Daily Review*, 25 Mayıs 1920.

Manda ile ilgili görüşmelere geçilmeden önce Başkan Wilson'a ilk darbe bazı Demokratların mandaya muhalefet edeceklerini açıklamalarıyla gelmiştir. Demokrat Senatörlerin muhalefeti üzerine Cumhuriyetçi liderler süreci hızla sonlandırmak maksadıyla Kongre'nin özel bir celp ile toplanması tavsiyesinde bulunmuşlardır. Kongre Başkanı *Porter* da tüm üyelerin görüş bildirecek zamanı olmadığını, ancak siyasi ve ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla Amerikan askerlerinin Ermenistan'a veya başka bir yabancı ülkeye asker gönderilmesi önerisinin “*tamamen saçma*” olduğunu belirtmiştir.¹⁷² Dışişleri Bakanı *Bainbridge Colby* ise raporu hazırlayan Harbord'u Komite görüşmelerine davet etmiş bu teklifi Cumhuriyetçilerden destek görmüştür.¹⁷³

Washington Herald gazetesi Kongre onayı olması gerektiğini tekrar hatırlattığı haberinde birkaç ay önce Milletler Cemiyeti'ne üye olunmadan bile mandanın kabul edilebileceğini söyleyenleri eleştirmiştir. “*Kongre onayı olmaksızın kabul edilemez. Birleşik Devletler, Milletler Cemiyeti'ne üye olmasaydı bile kabul edilebileceğini söyleyen yetkililer vardı. Cumhuriyetçiler, bu söylemlerin Başkan Wilson'un talebinin desteklenmesi amacıyla yapıldığını söylediler*” Demokrat muhalefetinin, mandanın Milletler Cemiyeti altında gerçekleşmesi usulünden kaynaklandığı bu konu dışında mandayı kabul etmeye hazır oldukları iddia edilmiştir.¹⁷⁴ *Washington Herald*'ın bu iddiasına karşılık Ermeni meselesi Araştırma Komitesinde görevli Ohio'nun Cumhuriyetçi Senatörü *Harding*, Komite'nin manda tasarısını hiçbir zaman onaylamadığını Kongre'nin de onaylamayacağını Dış ilişkiler Komitesindeki Demokratların da Cumhuriyetçiler gibi karşı olduğunu aktarmıştır.¹⁷⁵

Bazı Senatörler, Başkan Wilson'un dış politikasına doğrudan karşı çıkmışlardır. Ermenistan mandası kabul edilirse, kararın Amerika'yı Avrupa'nın politikalarına dâhil ederek ırk nefretiyle uğraşmak zorunda kalacağını, Amerika'nın büyük milletlerin şiddetli ticari rekabetine katılacağını ama en kötüsü demokrasinin hayati ilkesine karşı çıkılacağını belirtilmişlerdir. “*Tüm insanların kendi kendini yönetme yetenekleri vardır.*” Wilson kendi *On Dört Noktası* örnek gösterilip eleştirilince aynı Senato üyeleri, Wilson'un mevcut durumda mandayı “*hasıraltı*” yapmak istediğini iddia etmişlerdir.¹⁷⁶ Ayrıca, Cumhuriyetçiler mandanın ek maliyetinin vergilerle karşılanmasına da karşı çıkmışlardır.¹⁷⁷

¹⁷² *The Wheeling Intelligencer*, 26 Mayıs 1920.

¹⁷³ *The Topeka Daily State Journal*, 26 Mayıs 1920.

¹⁷⁴ *The Washington Herald*, 25 Mayıs 1920.

¹⁷⁵ *The Evening Star*, 25 Mayıs 1920.

¹⁷⁶ *The Daily Gate City and Constitution-Democrat*, 26 Mayıs 1920.

¹⁷⁷ *The Washington Times*, 26 Mayıs 1920.

The Washington Times gazetesinde *Arthur Brisbane*, mandayı kabul etmenin Avrupa sorunlarına giriş anlamına geleceğini, Ruslar ve Mustafa Kemal'in askerleri ile olası savaflara hazırlıklı olunması gerektiğini belirtmiş ve Avrupa'nın bunu bile bile Amerika'yı bu coğrafyaya sokmak istediğini aktarmıştır. "*Times şöyle diyor: "Bolşeviklerin Türkiye'ye girişine karşı bir Amerikan askeri harekâtına sahip olmak, Müttefikler tarafından arzu edilen bir şeydir ve Amerikan yetenek ve parası, Müttefiklerin kurduğu istikrarsız yapıya göre sadece Ermenistan'ın değil, aynı zamanda Türkiye ile ilgilenen tüm ulusların çıkarıdır. "*"¹⁷⁸

The Chattanooga News ise Wilson'un sözlerinden yaptığı alıntılarda Mondros Ateşkesi'nden bir gün sonra Ermenistan mandası Amerika'ya sunulmuş olsaydı, hem Kongre hem de halkın teklifi kabul edeceğine dair şüphe olmadığını iddia etmiştir. Hıristiyan Ermeni kardeşlerinin çektiği acılara rağmen artık çok şeyin değiştiğini mandanın kabul edilemeyeceğini ve tek kurtuluşun olumsuz bazı durumlar olsa bile Rusya'dan gelebileceğini aktarmıştır. "*Ermenistan için herhangi bir kurtuluş olacaksa, gelecek yıllarda Rusya'dan gelmelidir ancak bu Yakın Doğu'daki Versay ve San Remo'nun dikkatlice düzenlenmiş anlaşmalarını bozmak zorunda olan yeni savaşlar anlamına gelecektir. "*"¹⁷⁹

Manda taraftarı Demokrat senatörlerin oylamadan birkaç gün önce Kongre'nin muhtemel alacağı ret kararını geciktirmek maksadıyla Ermenistan'a insani yardımın artırılması durumunda mandaya gerek kalmayabileceği yönünde girişimleri olmuştur. Tartışmalar sırasında Mississippi'nin Demokrat Senatörü *Williams*, Amerika'nın mandayı reddetmesi halinde sorumluluğuna karşı sadakatsiz olacağını söylemiş, Demokrat Senatörler New Mexico'dan Senatör *Jones* ve Arkansas'dan *Robinson* kararın önemli bir sorun içerdiğini ve ciddi bir değerlendirme yapılmadan oy kullanılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Senatörler birinci olarak Dış ilişkiler komitesinin yazılı bir rapor sunmamasına dikkat çekmiş, Cumhuriyetçi Senator *Lodge* ise konunun aylarca göz önünde bulundurulduğunu, fazla zamanın olmadığını ve mandanın reddedilmesinin açık olması için "*bir çocuğun anlayabileceği*" resmi bir rapora gerek olmadığını söylemiştir. Senatör *Jones* ise "*Kongre kabul ediyor...*" demiş ve Harbord raporunda özetlenen ayrıntılı teklifin uygulanabilmesinin ancak Milletler Cemiyeti sözleşmesinin yerine getirilmesi ile gerçekleşebileceği aksi takdirde sadece idari tavsiyelerde bulunmakla sınırlı olacağını söylemiştir. Mandaya karşı olan Georgia'nın Demokrat Senatörü *Smith* ise Kongrenin manda adı altında kamu parasını kullanabilecek anayasal otoriteye sahip olmadığını iddia etmiştir.¹⁸⁰ Tartışmalar sırasında manda yanlısı Senatörler görüşmeleri uzatarak zaman

¹⁷⁸ *The Washington Times*, 28 Mayıs 1920.

¹⁷⁹ *The Chattanooga News*, 28 Mayıs 1920.

¹⁸⁰ *Cheyenne Record*, 27 Mayıs 1920.

kazanmak istemiş, muhalifler ise Harbord raporundaki gerekçelere güvenerek oylamanın bir an önce yapılmasını ve ret kararı alınmasını talep etmişlerdir.

Ciddi muhalefet ile mücadele eden Wilson'a karşı kullanılan Harbord raporu incelendiğinde öncelikle Ermenilerin katledildiğine dair tezlerin çürütüldüğünü söyleyebiliriz. Raporun manda statüsü ile ilgili genel yorumu mandanın ancak Anadolu, İstanbul ve Maverayı Kafkasya ile birlikte ele alırsa çözülebileceği ve mandanın askeri maliyetinin ilk yıl 88,5, ikinci yıl 59 ve üçüncü yılsonunda ise 44,25 milyon doları bulacağı yönündedir. Sonuç bölümünde basına yansıdığı gibi manda için gerekçeler ve karşıt görüşlerden oluşan on dört maddelik bir değerlendirmeye yer verilmiştir.¹⁸¹ Harbord, Ermeni nüfus iddialarının gerçek olmadığını, Milliyetçilerin bağımsızlık konusunda ısrarlı olduğunu ve eğer savaşa girecekse beş yüz bin kişilik bir orduya ihtiyaç olduğunu da eklemiştir.¹⁸² Ancak, Paris'teki görüşmelerde hem King-Crane hem de Harbord Türklerin manda konusunda istekli olduklarını ve bu mandanın Azerbaycan, Anadolu ve Ermenistan'ı aynı anda içine alması gerektiğini savunmuşlar sadece bazı Türk bölgelerini alacak Ermenistan mandasını ise önermemişlerdir.¹⁸³

Amerikan Senatosu, 1 Haziran tarihinde yapılan görüşmelerde en ateşli muhalefet manda önerisini "*yeni çılgınlık*" olarak nitelendiren Missouri'li Demokrat Senatör *James A. Reed* tarafından yapılmıştır. "*Harbord askeri komitesi tarafından tavsiye edildiği gibi 60.000 adam yollamak, onları katliamlara göndermek anlamına gelir.*"¹⁸⁴ Amerikan Senatosu öğleden sonra manda meselesini oylamıştır. Wilson'un ve Protestan mezhebi başta olmak üzere Ermenilerin çabaları boşa çıkmış ve manda önerisi 23'e karşı 52 oy ile reddedilmiştir. Oy dağılımına bakıldığında 11 Cumhuriyetçi ve 12 Demokrat evet oyu vermiş, geriye kalan 52 senatör ise hayır oyu kullanmıştır.¹⁸⁵

Teklif reddedilmesine rağmen mandayı savunan Demokrat Senatörler kabul edilmesine yönelik bir değişiklik teklifini Senato'ya sunmuşlardır. Demokratlar aynı zamanda mandayı desteklemek için herhangi bir askeri harekâta karşı olduklarını da beyan etmelerine rağmen sonuç değişmemiştir. *Great Falls Daily Tribune*, Senato kararının Ermeni halkına bakış açısını değiştirmedeğini ve her türlü maddi desteğin sağlanacağını aktarmıştır.¹⁸⁶

¹⁸¹ Maj. Gen. James G. Harbord, *Conditions in the Near East. Report of the American Military Mission to Armenia, Government Printing Office, Washington, 1920, Doc.No 266. s. 25.*

¹⁸² Ayışığı, a.g.e., s. 104.

¹⁸³ FRUS, *The Peace Conference Vol. XII, The American Section of the International Commission on Mandates in Turkey (The King-Crane Commission) 181.91/49 SM-140, s. 834-835.*

¹⁸⁴ *Albuquerque Morning Journal*, 1 Haziran 1920 ve *The Arizona Republican*, 1 Haziran 1920.

¹⁸⁵ İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'ün Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 154.

¹⁸⁶ *Great Falls Daily Tribune*, 4 Haziran 1920.

Oylamanın muhaliflerin istediği gibi sonuçlanmasından sonra *The Evening Star*, Ermenistan Cumhurbaşkanı Avetis Asaronian'ın oylama ile ilgili sözlerine yer vermiştir.

*"Senatonun Ermeni mandasını reddetmesi bizi şaşırtmaktadır ama tüm umutları terk etmedik... Harbord'un raporu yanıltıcıydı. Rapor, mandanın yılda 150 milyon dolara mal olacağını ve 200 bin askerin kullanılacağını tahmin ediyor. Sadece şunu istiyoruz: İlk önce Amerikan bayrağı altında polis gücü olarak 70 bin kişilik Ermeni ordusuna ek 30 bin Amerikan askeri, ikincisi hükümetimiz kendi kendine yetecek kadar istikrarlı hale geldiğinde, on yılda geri ödenecek şekilde 100 milyon dolarlık bir kredi. Amerikan mandası için tüm umudumuzu bırakıp başka bir güç arayacak olsak bile, her zaman Amerikan halkının yıkıcı bütünlüğe karşı tavrını gösteren hayırsever yardım ve ekonomik yardımlara güvenmeye devam edeceğiz. Savaş onları insanlarımızın kalplerine çekti."*¹⁸⁷

Muhalif basın organlarında oylamanın ardından Cumhuriyetçilerin ortak bir açıklamasına yer verilmiştir. Cumhuriyetçiler bu açıklamalarında Avrupa ya da Asya'da mandaya izin vermeyeceklerini söylemişlerdir.

*"Başkan Wilson'u, Ermenistan mandası tasarısını Kongre'ye sunmasından dolayı kınıyoruz. Senatoya, Başkan'ın Ermenistan mandası talebini reddettiği için övgüde bulunuyoruz. Başkan Wilson'un Amerikan çocuklarını ve Amerikan çıkarlarının göz ardı ettiğinin daha çarpıcı bir örneği yoktur. Ermenistan halkına derinden sempati duyuyoruz ve onlara her türlü yoldan yardım etmeye hazırız. Ancak cumhuriyetçi parti bundan böyle Avrupa ya da Asya'daki herhangi bir ülke için bir manda kabul etmeyecek ve buna karşı çıkacaktır."*¹⁸⁸

Cumhuriyetçilerin bildirisinden birkaç gün sonra bu kez Connecticut Senatörü *Frank D. Brandegee*, Cumhuriyetçi çoğunluğun manda tasarısını neden reddettiğine dair bir açıklama yapmıştır.

"Eğer herhangi bir yabancı güce karşı savaş ilan edersek, bir ordu ve donanma gönderme hakkımız var, ama Türkiye'ye ve Ermenistan'a karşı savaş ilan etmedik. Kongre'nin hangi makamı, Ermenistan topraklarının ele geçirilmesi ve halkının yönetilmesi için para harcanmasını uygun buldu bilmiyorum. Başkan nazik tavsiye ve yardımdan bahsediyor. Oraya

¹⁸⁷ *The Evening Star*, 8 Haziran 1920.

¹⁸⁸ *The Capital Journal*, 10 Haziran 1920 ve *The Chattanooga News*, 11 Haziran 1920.

*vardığımızda ne yapacağız? Harbord raporlarını dikkatinize sunuyorum, bakan! Rapor, bu insanların her zaman yönetilmeye alışkın olduklarını, hiçbir zaman kendilerini yönetmediklerini, ihtiyaç duydukları şeyin askeri otorite olduğunu, ordumuz ve donanma tarafından desteklenen bir vali ile milyonlarca insanı sahiplenerek kendi çıkarları için onları yöneteceğimizi söylüyor. Hareketlerimizin meyvelerini altı ay sonra topladığımızı varsayalım. Onlar için iyi olan şey, bizim için kötü olursa, o zaman ne yapmalıyız? Farz edelim isyan patlak verdi, onlarla savaşmalı mıyız?... Kimin yetkileriyle bu seferi yapmayı ve orduyu Asya'ya göndermeyi düşünüyoruz? Üye olmadığımız Milletler Cemiyeti sözleşmesinin yetkisi altında mı? Kimse, yapmamız gerektiğine inandığımız şeyi yapmak için oraya gittiğimiz düşüncesiyle kandırmasın. Oraya, mandası düşünülen ülkeleri işgal eden Milletler Cemiyeti, Büyük Britanya ve Fransa adına gidiyoruz.*¹⁸⁹

Sonuç

Manda statüsünün kurulduğu 1919 yılı içinde Amerikan kamuoyunda iki görüş ön plana çıkmaktadır. İlk görüş mandaya konu bölgede yaşayan Türk ve Ermenilerin Amerika'yı mandacı olarak sıcak karşılayacağı ve Hristiyan katlamalarını sadece Amerika'nın durdurabileceği yönünde olmuştur. İkinci görüşte ise savaş veya işgal yoluyla toprak kazanmanın adil olmadığı, mandanın getireceği mali ve askeri yükün fazla olacağı ve ayrıca manda statüsünün self-determinasyon ilkesinden uzaklaşma anlamına geleceği belirtilmiştir.

Amerikan basınındaki bu muhalif tutumun, King-Crane ve General Harbord raporlarındaki mali ve askeri yük ile ilgili bilgilere yönelik devam ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca General Harbord'un, zaten Wilson tarafından kabul edilmiş manda statüsünün getireceği askeri ve maddi durumu araştırmak için görevlendirildiği düşüncesi, Wilson'un manda konusunda kişisel kararlar aldığı yönünde bir kampanya başlamasına neden olmuştur. Amerikan kamuoyu, Harbord Raporunun kesinlikle manda önermediğini raporun Anadolu coğrafyasının tamamında bir mandayı belli şartlarla kabul edilebileceğini iddia etmiştir.

Paris Barış Konferansı'nda Almanya'ya dikte ettirilen Versay Barış Antlaşması'nın Amerikan Kongresi tarafından onaylanmaması, manda statüsü ile ilgili ikinci kritik nokta olmuştur. Bu gelişme İngiltere

¹⁸⁹ The Mauryville Public Ledger, 1 Temmuz 1920.

Parlamentosu'nda Türklerin Avrupa'dan atılma projesinin kabul edilmemesine sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, Misak-ı Milli'deki manda karşıtı duruş ve her türlü toprak işgaline karşılık verileceğinin açıklanması Amerikan kamuoyunu olumsuz etkileyen önemli bir faktördür.

1920 yılı başlarında gerçekleşen Türk Barışına yönelik konferanslar sürecinde Müttefiklerin, Amerikan Mandasına konu olan bölgenin sınırlarını belirlememesi, Amerikan basınında mali ve askeri harcamalarda da belirsizlik teşkil edeceği algısına sebep olmuştur. Basın, bir ara yüksek maliyetler nedeniyle Müttefiklerle paylaşılacak bir manda statüsünü savunmuş ve Amerika'nın, Avrupa meselelerine mesafeli yaklaşmasını önermiştir. Muhaliflerin çoğu ise Harbord Raporundaki öneriler doğrultusunda, konunun Kongre'de tartışılmasını ve bir an önce reddedilmesini istemiştir. Nihayetinde, tasarı Wilson tarafından Hıristiyan hassasiyetler göz önünde bulundurularak Kongre'ye sunulmuştur. Ancak bu tasarı hem kamuoyunun olumsuz tavrı hem de Demokrat ve Cumhuriyetçi Senatörlerin muhalefeti neticesinde onaylanmamıştır.

Kamuoyundaki genel görüş ise manda tasarısı fikrinin zamansız olduğuna yöneliktir. Bu düşünceye göre; söz konusu tasarı eğer Mondros Mütarekesinin hemen akabinde teklif edilmiş olsaydı kabul edilebilme ihtimali daha yüksek olabilecekti. Bir başka deyişle aslında bu tasarı için geç kalmıştır. Bu durumda, Hıristiyan Ermeni kardeşlerinin tek kurtuluşunun, olumsuz birçok öge içerecek olsa bile Sovyet Rusya'dan geleceği yönündedir.

Tasarıya muhalefet ederek ret oyu kullanan Senatörler alınan kararın Ermenistan halkına bakış açılarında bir değişikliğe sebep vermeyeceğini belirtmişlerdir. Acı çeken Ermeni kardeşlerine maddi ve manevi her türlü desteği verme yönünde bir iradeyi ortaya koyacaklarını söylemişlerdir.

Sonuç olarak, Amerikan Senatosu'nun aldığı bu karar, muhtemel bir Bolşevik yayılmasını önlemek için Anadolu coğrafyasına güçlü Amerika'yı yerleştirmek isteyen İngiliz planının çöküşüne sebep olmuştur. Böylece, Avrupalı güçler kendi aralarında Türkiye'yi parçalayan ve hiçbir zaman uygulamaya konulamayan Sevr Antlaşmasını Osmanlı İmparatorluğu'na imzalatmışlardır.

KAYNAKÇA**1. Resmi Yayın**

The Foreign Relations of the United States (FRUS), **The Paris Peace Conference 1919, III**, The Council of Ten Minutes of Meetingns January 12 to February 14, 1919.

FRUS, **The Paris Peace Conference 1919, III**, The Preliminary Peace Conferenece: Minutes of the Plenary Sessions, 1919.

FRUS, **The Paris Peace Conference 1919, IV**, The Council of Ten: minutes of meetings February 15 to June 17, 1919.

FRUS, **The Paris Peace Conference 1919, V**, The Council of Four: minutes of meetings March 20 to May 24, 1919.

FRUS, **Paris Peace Conference, 1920 V, The Secretary of State to the French Ambassador (Jusserand) 24 March 1920.**

FRUS, **The Peace Conference Vol. XII, The American Section of the Interntional Commission on Mandates in Turkey (The King-Crane Commission), 1919.**

FRUS, **1920, Vol.III, Turkey.**

2. Kitaplar

Akşin, Sina, **İç Savaş ve Sevr'de Ölüm**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010, İstanbul, s. 105.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam C.II.**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

Ayışığı, Metin, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004.

Baker R. S., ve Dodd, W. E., **Woodrow Wilson, War and Peace: Presidential Messages, Public Papers, V.II**, New York, 1927.

Bulut, Sedef, "*Paris Barış Konferansı*", E.Semih Yalçın (Ed.) **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, (159-166) Berikan Yayınevi, Akara, 2011.

Churchill, Winston, **The World Crisis the Aftermath**, Thornton Butterworth Limited, London, 1929.

De Novo, John A., **American İnterests and Policies in The Middle East (1900-1939)**, University of Minnesota Press, Minnesota, 1963, s.118.

Dillion, E.J., **The Inside Story of The Peace Conference**, Harper and Brothers Publishers, New York, 1920.

Erol, Mine, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, İleri Basımevi, Giresun, 1972.

- Evans, Laurance, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Gelvin, James L., **Modern Orta Doğu Tarihi 1453-2015**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.
- Harbord, Maj. Gen. James G., **Conditions in the Near East. Report of the American Military Mission to Armenia, Government Printing Office**, Washington, 1920, Doc.No 266.
- Helmreich, Paul. C., **Sevr Entrikaları- Büyük Güçler Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- Hoover, Herbert, **The Ordeal of Woodrow Wilson**, New York, 1961.
- Howard, Harry N., **The Partition of Turkey, A Diplomatic History 1913-1923**, New York, 1966.
- Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber C.II.**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Kasalak, Kadir, **Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara,
- Köse, İsmail, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'ün Rolü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Kutay, Cemal, **Türk Milli Mücadelesinde Amerika**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1979.
- Lansing, Robert, **The Peace Negotiations Personal Narrative**, Houghton Mifflin Company, New York, 1921.
- MacMillian, Margaret, **Paris 1919, Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Moseley, George Van Horn, **Mandatory Over Armenia Report, Made to Maj.Gen.James G. Harbord, United States Army, Chief of The American Military Mission, On The Military Problem of a Mandatory Over Armenia**, Government Printing Office Washington, 1920.
- Nevins, Allan ve Commager, Henry Steele, **Amerika Birleşik Devletleri Tarihi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.
- Olçay, Osman, **Sevres Andlaşmasına Doğru**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 455, Ankara, 1981.
- Patridge, Eric, **A Dictionary of Catch Phrases, American and British From The Sixteen Century To The Present Day**, Scarborough House, Maryland, 1992.
- Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.
- Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.

- Şimşir, Bilal N., **Lozan Günlüğü**, Bilgi yayınevi, Ankara, 2014.
- Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.III**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Temperley, H.W.V., **A History of the Peace Conference of Paris**, Institute of International Affairs, London, 1920.
- Thompson, C.T., **The Peace Conference Day By Day** Bertano's Publishers, New York, 1920.
- Tolon, Ahmet Hürşit, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler, C.II Mütareke Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler, C.III İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi II 'Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne'**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2012.
- _____, **Türk İstiklal Harbi II.Cilt Batı Cephesi I.Kısım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.
- _____, **Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi II. Kısım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.
- _____, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

3. Süreli Yayınlar

Albuquerque Morning Journal
Carson City Daily Appeal
Cheyenne Record
El Paso Herald
Grand Forks Herald
Great Falls Daily Tribune
Harrisburg Telegraph
New-York Tribune
Norwich Bulletin
The Arizona Republican
The Barre Daily Times
The Bisbee Daily Review
The Bridgeport Times and Evening Farmer
The Capital Journal
The Charlevoix County Herald
The Chattanooga News

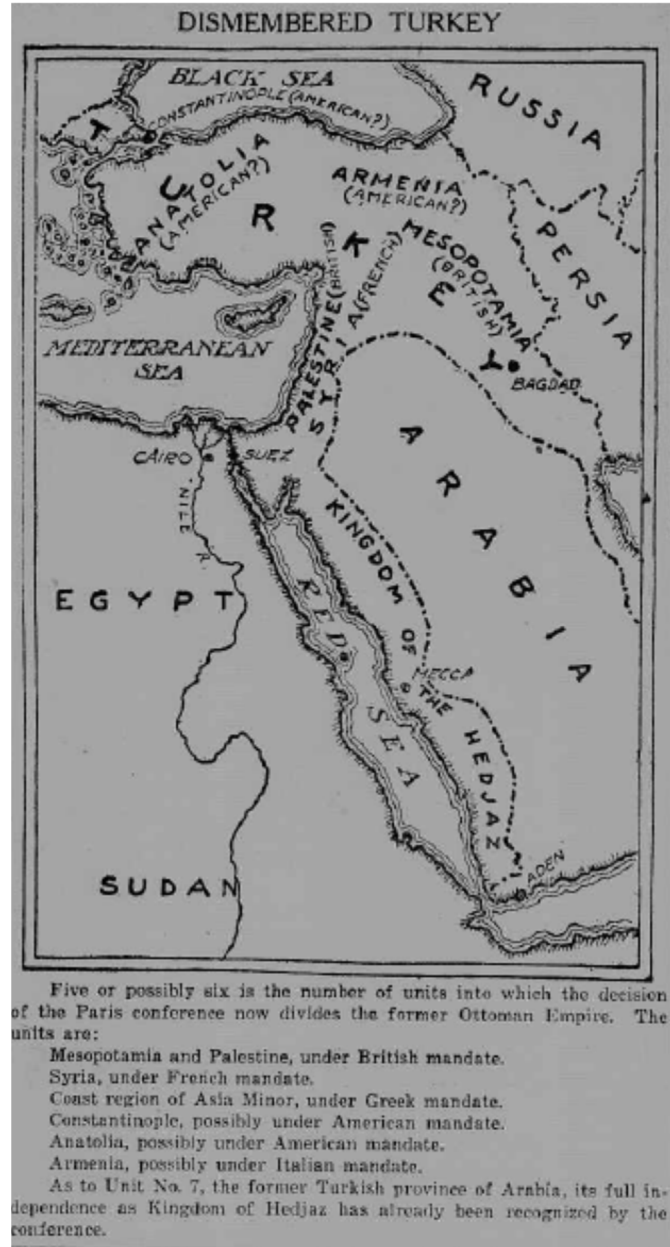
The Daily Gate City and Constitution-Democrat
The Evening Star
The Maysville Public Ledger
The New York Times
The Omaha Daily Bee
The Omaha Sunday Bee
The Owosso Times
The Richmond Palladium and Sun-Telegram
The Richmond Times-Dispatch
The Sun
The Sunday Star
The Sun and The New York Herald
The Topeka State Journal
The Topeka Daily State Journal
The Tulsa Star
The Washington Herald
The Washington Times
The Wheeling Intelligencer
Tonopah Daily Bonanza

4. İnternet Kaynakları

legal-dictionary.thefreedictionary.com
www.britannica.com

EKLER

Ek-1

New-York Tribune, 25 Mayıs 1919.

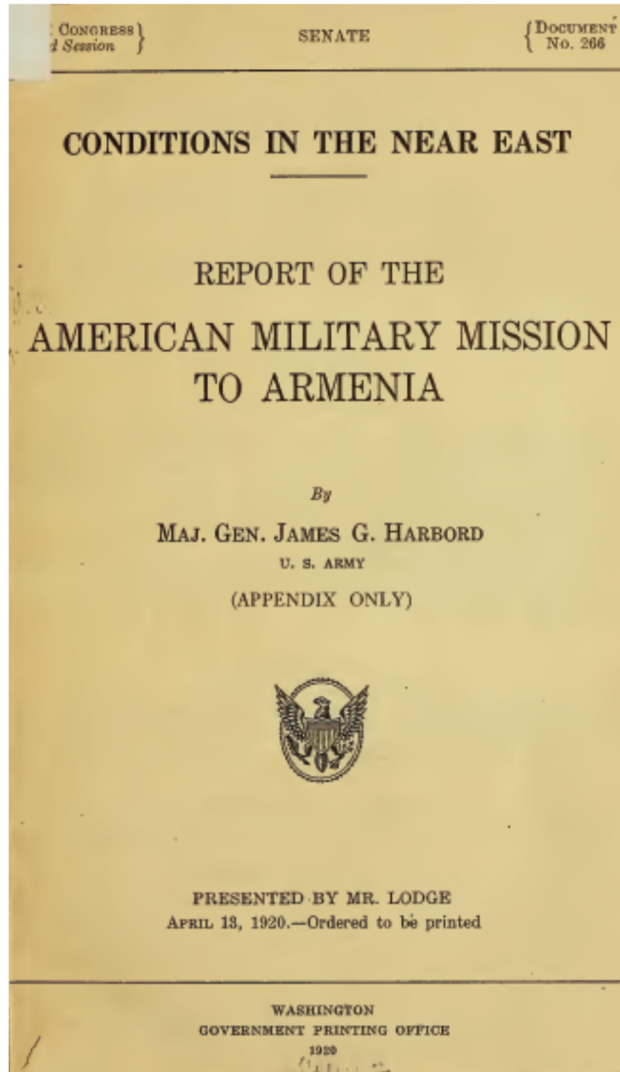
Ek-2

Page 2
GREAT FALLS DAILY TRIBUNE
Saturday, January 10, 1920.

ALLIES TO MAKE SULTAN MOSLEM POPE

Great Falls Daily Tribune, 31 Ağustos 1919.

Ek-3

Harbord Raporu Kapağı

Ek-4

TURCO-ARMENIAN MANDATE MEANS \$275,000,000 LOAD

TO KICK S GREEKS, TOO; NGER AMERICANS

Willingness to grant their claims to a large district about Smyrna and his insistence that Adrianople be given to the Bulgarians.

American business men here are apprehensive over the effect of the president's stand and there is considerable uneasiness as to the effect it will have in Asiatic Turkey, where 500 American-born teachers and relief workers are considered to be in considerable danger if the protection of Turkish forces should be withdrawn.

Uncover Sugar Steal; Cuban Product Palmed Off as High-Priced

Harbord Commission Report Transmitted to Congress by President; Merely Debates Plan.

Question Is, Millions for Guardianship or Billions for War, It Says, Summing Up.

Washington, April 3.—President Wilson has transmitted to the senate the report of the American commission, headed by Major General Harbord, which investigated conditions in Armenia. The report had twice been asked for by the senate, first last November, and then under a resolution adopted several weeks ago.

The commission made no recommendations as to the United States assuming a mandate over Turkey and Armenia, but its report contained extensive arguments for and against such action.

No mandate should be taken, the commission said, without formal agreement

Great Falls Daily Tribune, 4 Nisan 1920.

Ek-5

MANDATE FOR 1 YEAR WOULD COST MILLIONS

Harbord's Report Finally
Given to Senate, is Neither
For or Against Turkish Ven-
ture.

\$275,000,000 IS TOTAL

(By Associated Press)

WASHINGTON, April 2.—President Wilson transmitted to the senate today the report of the American commission, headed by Major-General Harbord, which investigated conditions in Armenia. The report had twice been asked for by the senate, first last November, and then under a resolution adopted several weeks ago.

The commission made no recommendations as to the United States assuming a mandate over Turkey and Armenia, but its report contained extensive arguments for and against such action.

Should Get Allies' Approval

No mandate should be taken, the commission said, without formal agreement with France and Great Britain and also "definite approval of Germany and Russia." The inhabitants, the mission stated, desires America to take the mandate first, with Great Britain their second choice.

The principal arguments advanced in favor of the United States accepting the mandate were that the influence of the United States would tend to avert wars; that the inhabitants wanted American protection and that this would give the United States an opportunity to do a great humanitarian work.

Reasons advanced against the mandate were that it "would weaken our position relative to the Monroe Doctrine," that "humanitarianism begins at home" and that the first year's cost would be \$275,000,000, including \$88,500,000 for the army and navy.

The Richmond Pall...

Ek-6

TURKISH PROBLEM REQUIRES MANDATE HARBORD DECLARES

[Republican A. P. Leased Wire]

WASHINGTON, April 2.—While the American mission under Major General Harbord, which investigated conditions in the near east last year, did not recommend that the United States accept a mandate over the former Ottoman empire, General Harbord in his report said some power should accept a mandate as the only solution of the Turkish problem.

Constantinople, he said, should be included in the mandatory territory, but he disapproved several mandates for different portions of Turkey.

The much discussed report of the mission was transmitted to the senate today by President Wilson in response to a second resolution of request adopted several weeks ago after the senate had failed to hear from the White House concerning its first resolution adopted in November.

While estimates of the number of troops required for a mandate vary from 25,000 to 200,000, General Harbord declared that in his judgment 59,000 would be needed for the first years. The cost of the mandate was estimated at \$275,000,000 for the first year, including \$88,500,000 for the army and navy, and also \$750,700,000 for the first five years.

4 Nisan 1920. The Arizona Republican, 4 Nisan 1920.

Ek-7

BOTH DEMOCRATS AND REPUBLICANS OPPOSE MANDATE

Senator Hitchcock Favors Amendment to Encourage Armenia by U. S. Aid.

After discussing President Wilson's request for authority to assume a mandate over Armenia during the greater part of the afternoon yesterday the Senate deferred action until tomorrow, when it will set a time later in the week to vote on the resolution introduced by Senator Lodge of the foreign relations committee, refusing to extend the authority asked.

Both democrats and republicans in the Senate opposed the acceptance of such a mandate by this country, but Senator Hitchcock, democrat, said he would submit an amendment to encourage Armenia by adding a provision extending American aid in the economic rebuilding of the new near-eastern republic. The plan was taken under advisement by the republican leaders.

Proposes Sale of Bonds.

Under the suggested provision, which was presented by Senator Hitchcock of Nebraska, the administration leader in the treaty fight, a joint commission of Americans and Armenians would be authorized to supervise the sale here of \$20,000,000 in Armenian bonds. The proceeds would go to the purchase of railroad and agricultural materials and similar equipment and to the establishment of an Armenian banking system.

In urging his proposal Senator Hitchcock said he felt that the resolution as reported by the foreign relations committee would have the effect of "discouraging" the Armenian people. Senator Lodge of Massachusetts, the republican leader, replied that proposals to aid Armenia would be received with much sympathy on his side of the chamber, but added that there were many ways in which aid could be extended.

There was only a brief discussion of the merits of the President's request, which Senator Hitchcock said he did not intend to support. Several other democratic senators also indicated their disapproval, but Senator Williams, democrat, Mississippi, declared the United States would be unfaithful to its responsibilities if it declined to take the mandate.

The Sunday Star

Ek-8

He'll Be Leaving as Soon as That Fuse Burns

30 Mayıs 1920. New-York Tribune, 9 Mayıs 1920.

Ek-9

New-York Tribune, 26 Mayıs 1920.

